

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Kateřina Koppová

**Střídavá péče - její předpoklady, silné stránky a případné slabiny
ve světle psychologie**

**Joint custody - its assumptions, strengths and potential
weaknesses in the light of psychology**

Ráda bych poděkovala PhDr. Jaroslavu Šturmovi, za laskavé a vstřícné provázení při psaní této bakalářské práce, za milá slova povzbuzení ve chvílích, kdy jich bylo třeba a za poskytnutí odborných rad a cenných podnětů.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. 7. 2015

.....
Kateřina Koppová

Abstrakt:

Bakalářská práce se zabývá tématem střídavé péče ve vztahu k jejím předpokladům, silným stránkám a případným slabším ve světle psychologie. Teoretická část poskytuje vhled do souvislostí s podobou současné rodiny, s problematikou rozvodů a jejich dopadů na všechny zúčastněné a s různými podobami rodičovství. Rozpracováno je také téma legislativního zakotvení porozvodové péče o děti a jejích možných forem v rámci českého právní řádu. Velký důraz je kladen na psychologické předpoklady střídavé péče jak na straně rodičů, tak i dítěte. Na základě všech těchto poznatků jsou vyvozeny možné silné a slabé stránky střídavé péče. V neposlední řadě jsou představeny rozdílné přístupy ke střídavé péči u několika vybraných států. V závěrečné části práce je navrhnout výzkumný projekt kvalitativního charakteru zaměřující se na zhodnocení střídavé péče z pohledu jedinců, kteří mají osobní zkušenosti s tímto porozvodovým uspořádáním.

Klíčová slova:

střídavá péče, děti, rozvod, porozvodové uspořádání, psychologické dopady

Abstrakt:

This bachelor thesis deals with joint custody in relation to its assumptions, strengths and potential weaknesses in the light of psychology. The theoretical part provides insight into the context of the form of contemporary family, with the issue of divorce and its impact on all involved individuals and with different forms of parenting. The legislative grounding of post-divorce child care and its possible forms in the Czech legal order is also covered. The psychological assumptions of joint custody of both the parents and the child are emphasized to a great extent. On the basis of these findings are drawn possible strengths and weaknesses of joint custody. Last but not least are presented different approaches to joint custody among a few selected countries. The final part of this thesis is designed as qualitative research project focusing on the evaluation of joint custody from the perspective of individuals who have personal experience with this post-divorce arrangement.

Keywords:

joint custody, children, divorce, post-divorce arrangement, psychological impacts

Obsah

ÚVOD.....	8
1. RODINA A ROZVOD.....	10
2. RODIČOVSTVÍ.....	16
2.1 Společné rodičovství (<i>coparenting</i>).....	16
2.2 Mateřství.....	17
2.3 Otcovství.....	19
3. LEGISLATIVNÍ ZAKOTVENÍ POROZVODOVÉ PÉČE O DĚTI.....	21
4. KRITÉRIA PRO POSUZOVÁNÍ SOUDU O SVĚŘENÍ DĚTÍ DO PÉČE.....	22
5. FORMY POROZVODOVÉ PÉČE.....	23
5.1 Výhradní péče.....	23
5.2 Společná výchova.....	24
5.3 Střídavá péče.....	25
6. PSYCHOLOGICKÉ PŘEDPOKLADY STRÍDAVÉ PÉČE.....	28
6.1 Psychologické předpoklady na straně rodičů.....	28
6.1.1 Osobnost rodiče.....	28
6.1.2 Vztah rodiče k dítěti.....	29
6.1.3 Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů.....	29
6.1.4 Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem.....	29
6.1.5 Vztah dítěte k rodiči.....	29
6.1.6 Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity.....	30
6.1.7 Úroveň vzdělání a inteligence rodiče.....	30
6.1.8 Šíře rodinného zázemí.....	31
6.1.9 Kontinuita prostředí pro dítě.....	31
6.1.10 Socioekonomický status.....	31
6.2 Psychologické předpoklady na straně dítěte.....	31
6.2.1 Osobnost dítěte.....	32
6.2.2 Pohlaví dítěte.....	32
6.2.3 Věk dítěte a jeho vývojová úroveň.....	33
6.2.4 Psychické potřeby dítěte.....	34
6.2.5 Další předpoklady pro úspěšnou realizaci střídavé péče.....	35
a) Bydlení a škola.....	35
b) Intervaly.....	36
6.2.6 Syndrom zavrženého rodiče.....	37
7. SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY STRÍDAVÉ PÉČE.....	39
7.1 Silné stránky střídavé péče.....	39

7.1.1 Klady pro dítě.....	39
7.1.2 Klady pro rodiče.....	40
7.2 Slabé stránky střídavé péče.....	41
8. SROVNÁNÍ PŘÍSTUPŮ KE STŘÍDAVÉ PÉČI MEZI JEDNOTLIVÝMI STÁTY..	42
8.1 Anglická terminologie.....	42
8.1.1 Sole custody.....	42
8.1.2 Joint custody.....	42
a) Joint legal custody.....	43
b) Joint physical custody.....	43
8.1.3 Split custody.....	43
8.2 Zahraniční zkušenosti.....	43
8.2.1 Spojené státy americké.....	43
8.2.2 Francie.....	44
8.2.3 Švédsko.....	44
8.2.4 Německo.....	44
8.2.5 Austrálie.....	45
8.2.6 Portugalsko.....	45
8.2.7 Turecko.....	45
8.2.8 Japonsko.....	45
9. NÁVRH VÝZKUMNÉHO PROJEKTU.....	46
9.1 Uvedení do výzkumného projektu.....	46
9.2 Výzkumné otázky.....	47
9.3 Popis metody.....	47
9.4 Popis a výběr výzkumného souboru.....	48
9.4.1 Popis souboru a kritéria výběru.....	48
9.4.2 Způsob výběru respondentů.....	49
9.5 Průběh sběru dat.....	49
9.6 Způsob zpracování dat.....	50
9.7 Diskuze.....	51
ZÁVĚR.....	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	54
PŘÍLOHY.....	60

ÚVOD

Tato práce se zabývá tématem střídavé péče ve vztahu k jejím předpokladům, silným stránkám a případným slabinám ve světle psychologie. Problematika střídavé péče je v současné době velice aktuální a je čím dál více diskutována odbornou i laickou veřejností. Aktuálnost daného tématu je zapříčiněna zvláště svým praktickým přesahem a to v nesmírně důležitých životních otázkách dotýkajících se nejenom samotných rozvádějících se párů, ale především jejich dětí a v neposlední řadě i celé širší rodiny. Zároveň tak dochází ke změnám v celé společnosti.

Množství rozličných názorů dokládá také komplexnost a problematičnost daného tématu. Pro většinu odborníků zabývajících se touto oblastí je náročné formulovat jednoznačné závěry a doporučení. Přesto však se takřka všichni shodují v podstatném aspektu, který je třeba mít neustále na paměti a tím je jedinečnost. Každý jedinec, každá rodina i každá situace je jedinečná. To, co se může osvědčit v mnoha podobných případech se v konkrétním případě osvědčit nemusí a naopak. Nicméně právě toto hledání souvislostí je pro hlubší pochopení problematiky střídavé péče klíčové.

Tato práce sestává z části teoretické a praktické. V teoretické části je před samotným zpracováním problematiky střídavé péče nejprve přiblíženo téma rodiny, rozvodu a rodičovství. Uvedeny jsou podstatné souvislosti, které mohou přímo či nepřímo působit na samotnou střídavou péči.

Třetí kapitola je věnována legislativnímu zakotvení porozvodové péče o děti v českém právním řádu. Kapitola čtvrtá se zabývá zákonnými kritérii pro posuzování soudu o svěření dítěte do péče. Tato kritéria by měla reflektovat poznatky o tom, co je v nejlepším zájmu dítěte.

V rámci páté kapitoly jsou představeny a blíže popsány jednotlivé formy porozvodové péče o dítě. Důraz je kladen především na postihnutí podstatných charakteristik každé z forem a zároveň i na aspekty, v kterých se tyto formy od sebe liší.

Šestá kapitola předkládá důkladný rozbor psychologických předpokladů střídavé péče na straně rodičů i dítěte. Mimo to jsou v této kapitole postihnuty i další předpoklady pro úspěšnou realizaci střídavé péče.

Na základě všech předchozích poznatků shrnuje sedmá kapitola možné silné a slabé stránky střídavé péče.

V závěrečné kapitole teoretické části je vysvětlena anglická terminologie porozvodových forem uspořádání, která se v závislosti na rozdílných právních systémech liší. Následně je přiblížen přístup několika zemí ke střídavé péči vzhledem k jejich specifickým sociokulturním podmínkám.

V praktické části práce je navrhnout výzkumný projekt zabývající se komplexním zhodnocením střídavé péče zletilými jedinci, kteří ve svém dětství tímto uspořádáním prošli.

1. RODINA A ROZVOD

Současná doba staví před manželství a rodinu mnohá úskalí. Na samotnou instituci manželství se dnes pohlíží jako na soustavu smluv, které je možné kteroukoli ze zúčastněných stran vypovědět (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010; Možný, 2006).

Problematické je v dnešní společnosti i teoretické vymezení rodiny jako takové. V nesmírně různorodých podmínkách mezilidských vztahů a rodinných struktur lze jen stěží výlučně setrvat na modelu monogamické, patrilinéární, neolokální a dvougenerační rodiny, kterou popisuje například Giddens (1999) a která bývá označovaná také jako rodina moderního typu.

Proti tomuto pojetí vystupuje koncept takzvané postmoderní rodiny. Toto uspořádání se vyznačuje právě velice variabilní strukturou od nesezdaných soužití po sezdaná nesoužití (Možný, 2006). Z rodiny moderního typu převzala především manželství vznikající z představy romantické lásky a zároveň založené na citovém individualismu (Giddens, 1999).

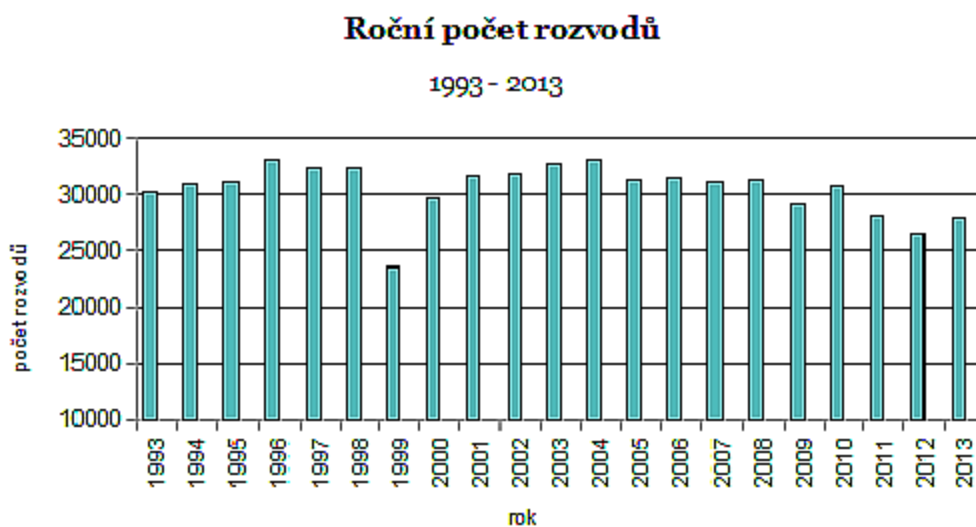
Celý výčet charakteristických znaků současné české rodiny týkající se jejich jednotlivých členů podávají v uceleném přehledu Výrost a Slaměník (1998, s. 305-306):

- *zaměřenost na zájem jednotlivce*
- *absence očekávání trvalosti vztahu, jednatel se nechce obětovat v zájmu rodiny*
- *odsouvání rodičovství na pozdější období*
- *intimní vztah i trvalé partnerství bez vazby na jeho možné důsledky*
- *předmanželská zkušenost v oblasti sexu*
- *často pouze fyziologická zralost partnerů při prvních intimních zkušenostech, nikoli psychosociální*
- *stírání se specifických mužské a ženské role*
- *omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery i mezi dětmi a rodiči*

Podle Singlyho (1999) dochází v současné době k zaměření se na štěstí sebe sama a upozadění rodiny. Rodina se nyní stává prostředkem k realizaci sebe sama a k dosažení toho, aby byl jednatel šťasten. Nepřihlíží se však již tolik na to, aby byla šťastná rodina jakožto celek.

Tuto skutečnost výstižně zachytil i Giddens (1999, s. 160): „... důraz na osobní uspokojení v manželství vyvolává rostoucí očekávání, která mnohdy zůstávají nesplněna, což se mimo jiné odráží ve stále vyšší rozvodovosti.“

V České republice se s podobným trendem zvyšující se rozvodovosti příliš neseťkáváme. Roční počet rozvodů se zpravidla pohybuje okolo 30 000, přičemž od roku 2010 můžeme pozorovat lehce klesající trend. Dokládá to i následující graf č.1, který zobrazuje roční počet rozvodů od roku 1993 do roku 2013. Údaje jsou převzaté ze Statistické ročenky České republiky 2014 vydanou Českým statistickým úřadem.

Graf č.1: Údaje o ročním počtu rozvodů za rok 1993-2013 (ČSÚ)

Tento trend v rozvodovosti nepochybně souvisí i s tím, že přibývá nesezdaných párů, jejichž případný rozchod nebývá registrován. Navíc tato soužití trvají v průměru kratší dobu nežli soužití manželská.

Tato data nám bohužel neříkají nic bližšího o rodinném uspořádání předcházející rozvodu. Z údajů nedokážeme vyčíst, zda se jednalo o rodiny bezdětné či nikoli, o rodiny úplné či doplněné ani jak staré byly děti v době rozvádějících se rodičů. Podobně nejasná se jeví i data o příčinách rozvratu manželství, neboť se jedná pouze o oficiálně uvedený důvod, který se nemusí překrývat s důvodem pravým (Novák, 2000). Není pochyb, že možnost většího vhledu do této problematiky by mohla napomoci i lepšímu pochopení celého fenoménu rozvodů.

Existují však i změny celospolečenského charakteru, které jsou velice úzce provázány s rozvodovostí a mohou k ní přímo či nepřímo přispívat. Výrost a Slaměnik (1998) poukazují na jevy jakými jsou například absence protirozvodových bariér nebo vysoká tolerance vůči rozvodům ve společnosti.

Matoušek (2003) předkládá pohled na rozvod ze tří stran. Jedná se o stránku ekonomickou, právní a osobní. Pod osobními aspekty rozvodu můžeme pravděpodobně spatřovat také faktory psychosociální, mezi kterými Matějček a Dytrych (2002) jmenovitě uvádějí hledisko sociální, emoční, etické a psychologické.

Podle Matouška, Koláčkové a Kodymové (2010) se ve chvíli, kdy se jeden z manželů rozhodne pro ukončení manželství rozvodem, začnou vymezovat manželé vůči sobě rozvodovými rolami. Jestliže manželé postupují v podobných krocích, označujeme tyto role za symetrické. V opačném případě, který je častější, se jedná o role komplementární. V takovém případě se jeden snaží od druhého odpoutat a vystupuje nezávisle na druhém, který se snaží si druhého udržet a jeho projevy značí velkou závislost na manželovi.

Novák (2000, s. 27-28) a Novák a Průchová (2007, s. 35-37) vyjmenovávají a popisují jednotlivá údobí zpracovávání rozvodu a vyrovnávání se s ním právě v situaci komplementárních konstelací. Matoušek (2013) toto popisuje jako takzvaný emocionální rozvod, který může trvat i několik let. Jednotlivými fázemi jsou:

1) stadium protestu

Nejrůznější snahy ze strany druhého manžela zvrátit rozhodnutí o rozvodu u prvního, který rozvod inicioval. Projevem bývají střídající se výčitky a hrozby s prosbami, které se však většinou míjejí se zamýšleným cílem.

2) stadium zoufalství

Následuje fáze hledání viníka a obviňování okolí, které dospěje až do stádia smutku a depresí, kdy člověk může ztrácet smysl života a mohou se projevit i sebevražedné tendence.

3) stadium popření

Postupná rezignace, která s sebou může nést i obrácený postoj k dosud milovanému člověku – nenávist a odpor. Pravděpodobně nejkritičtější období rozvodu.

4) stadium zpracování

Jde o jakési vyrovnání se s ukončením vztahu. Objevuje se určitý nadhled a člověk je zároveň schopen alespoň formálního kontaktu s iniciátorem rozvodu.

Rozvod je nesmírně náročnou situací pro všechny zúčastněné a pro děti obzvláště. Navíc se následky této psychické zátěže nemusejí projevit hned, ale až s odstupem několika let či až v dospělosti (Matějček, Dytrych, 1994).

Amato (1994) podává výčet problémů, které se s vyšší pravděpodobností mohou vyskytnout u dětí, jež zažily rozvod rodičů. Konkrétně se jedná o problémy s chováním, příznaky špatného psychického přizpůsobení se, horší studijní výsledky, obtíže v sociální oblasti a horší sebepojetí. Tato zjištění byla podpořena i výsledky metaanalýzy, kterou v roce 2001 provedli Reifman, Villa, Amans, Rethinam a Telesca. Amato (1994) však dodává, že výsledné rozdíly mezi dětmi z rozvedených a nerozvedených rodin nebyly až tak velké, neboť existuje značná rozmanitost v dětských reakcích na rozvod.

Zajímavá zjištění přinesli také Størksen, Røysamb, Holmen a Tambs (2006), kteří na základě výsledků z výzkumu dospěli k závěru, že zatímco se problémy s chováním s věkem snižují, obtíže spojené s prospěchem a dosahovanými studijními výsledky s věkem vzrůstají. Podobně Breivik a Olweus (2006) zjistili, že adolescenti z rodin se střídavou péčí se potýkali především s vyššími riziky v oblasti školního prospěchu, zatímco problémy s přizpůsobením se u nich nepředstavovaly žádné vyšší riziko.

Tartari (2015) se zaměřila na zkoumání získaného skóre v testu a celkového nejvyššího dosaženého vzdělání. I zde děti z rozvedených rodin a z rodin, kde se k rozvodu schylovalo, vykazovaly slabší výsledky. Tartari tuto skutečnost dává do spojitosti s možnou nižší ochotou či možností rodičů investovat svůj čas a zájem do dítěte po rozvodu. Kalmijn (2012) zjistil, že děti z rozvedených rodin hodnotily svůj vztah k rodičům obecně jako špatný. Jako jedno z možných vysvětlení udává právě to, že po rozvodu jsou rodiče zaměřeni více na vlastní psychické a jiné obtíže a nemusejí věnovat dětem tolik pozornosti, kolik by jim za běžné situace věnovali. Tento výklad podporují i zjištění od Wallersteina, Lewise a Packer Rosenthala (2013), kde především pečující rodiče po rozvodu se dvěma a více dětmi nevěnovali dětem dostatečnou pozornost a více se zaměřovali na vlastní záležitosti týkající se vztahů a ekonomického zajištění rodiny.

Dospělým slouží jako významné protektivní faktory k přizpůsobení se rozvodu především prostředky, jakými jsou například vzdělání či zaměstnání, dále podpora od nového partnera a v neposlední řadě také být tím, kdo rozvod inicioval (Amato, 2000). Jak nezanedbatelné důsledky s sebou může nést například poslední zmíněný faktor, dokládá Baum (2003), který zjistil, že u otců vědomí odpovědnosti za rozvod a pokládání se za iniciátora rozvodu vede k lepšímu naplňování jejich rodičovské funkce.

Portnoy (2008) shrnuje rizikové faktory pro psychickou pohodu (*well-being*) dítěte:

- pokračující konflikt mezi rodiči
- snížené nebo nekompetentní rodičovství
- ekonomický úbytek
- ztráta podpůrného vztahu od rodiče, který nemá dítě svěřené do péče
- opětovné manželství či partnerství rodičů

Proti těmto aspektům ohrožující psychickou pohodu dítěte vymezuje Portnoy (2008) také faktory protektivní:

- osobnostní charakteristiky dítěte, které vedou k pozitivnímu zvládnání (*positive coping*)
- přítomnost pozitivních sociálních podpor
- kompetentní rodičovství ze strany rodiče, jež má dítě v péči
- zapojený a kompetentní rodič, který nemá dítě v péči
- přístup k terapeutickým intervencím

Obvyklé jsou dětmi neoprávněně prožívané pocity viny za rozpad manželství rodičů. Navíc se dítě často ocitá uprostřed samotného konfliktu mezi rodiči, kdy k němu může být přístupováno jako k prostředníkovi mezi nimi nebo jako ke spojenci proti druhému rodiči (Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2010). Respektování obdobných pravidel, jako například právě nenutit dítě si vybírat stranu, nestavět ho doprostřed mezi sebe, snažit se o co nejvíce bezproblémový rozvodový proces, následně snižuje pravděpodobnost, že by byl vztah mezi rodičem a dítětem nějak negativně ovlivněn (Greenwood, 2012). Přestože Greenwood (2012) předložila tato doporučení pro děti, jež rozvod rodičů potkal již v jejich zletilosti, lze je zajisté aplikovat i u dětí nezletilých.

Furstenberg a Kiernan (2001) zjistili, že dlouhodobá prosperita a blaho dětí je spojená s podmínkami v situaci předcházející i následující po rozvodu. Naopak na důležitost hladkého průběhu samotného rozvodového řízení upozorňuje Baum (2003), který dokládá, že čím delší

a konfliktnější soudní řízení je, tím horší vztahy zůstávají mezi zúčastněnými.

Jako významný faktor vyšel z výzkumu Horské a Lacinové (2015) rodičovská kooperace. Ta je však možná jen tam, kde není mezi rodiči zášť a nenávisť. To dokládají i Bonach a Sales (2002), jimž se jako význačný mediátor, který má vliv na kvalitu společného rodičovství, ukázalo být odpuštění.

2. RODIČOVSTVÍ

Rodičovství je nesmírně široký koncept, na který lze pohlížet z mnoha různých úhlů pohledu (Možný, 2006). Status rodiče se ustanovuje narozením potomka a je tak spojen s reprodukčními schopnostmi jedince. Tento pasivní aspekt rodičovství však nevypovídá nic o výchovných a pečovatelských schopnostech rodičovské osoby. Zájem odborné i širší veřejnosti se proto stále více upíná na povahu aktivního rodičovství. Důraz je kladen především na původ a současnou podobu mateřství, otcovství a rozdělení rolí uvnitř rodinné struktury, které v souvislosti s měnicími se podobami rodiny samotné a s rozvolňováním genderových stereotypů procházejí značnou proměnou (Dudová, Vohlídalová, 2005). Na mateřství i otcovství se pohlíží nejen jako na biologicky dané, ale také jako na sociálně konstruované (Kubíčková, 2003).

V odborné literatuře se rozlišují dva způsoby rodičovství. Jednak společné rodičovství (*coparenting*), tedy rodičovská spolupráce ve výchově dítěte, a dále pak rodičovství (*parenting*), které je charakterizováno jako výchova dítěte ze strany individuálního rodiče (Teubert, Pinguart, 2011).

Výsledky výzkumů na toto téma mohou významně přispět k lepšímu pochopení vztahových kvalit mezi jednotlivými členy rodiny a zároveň také k objasnění významu matky a otce pro dítě, což je pro rozhodování o formě porozvodové péče klíčové.

2.1 Společné rodičovství (*coparenting*)

Z výzkumů prováděných mezi partnery v různých formách soužití vyplynulo, že společné rodičovství je velice složitý rodinný proces (Roskam, Meunier, 2009). Ve studii Feinberga, Kana a Hetheringtona (2007) byly otázky ohledně výchovy dítěte základním zdrojem manželského konfliktu. Ukazuje se, že právě společné rodičovství může sloužit jako důležitý mechanismus mezi manželským konfliktem a individuálním rodičovstvím a tak mohou manželské vztahy ovlivňovat i vztahy mezi rodičem a dítětem (Margolin, Gordis, John, 2001).

Po rozvodu byla atmosféra společného rodičovství hodnocena zejména jako plná hněvu a nepřátelství. Obecně se jednalo o horší klima, nežli by bylo možné uvažovat v co nejlepším zájmu dítěte. Na kvalitu společného rodičovství po rozvodu mělo nejvíce vliv, zda rozvodové řízení probíhalo v přátelské atmosféře a dále také spokojenost s finanční podporou dítěte. Podstatný vliv byl i zde prokázán u odpuštění, neboť čím více se rodiče obviňovali z rozvodu, tím nižší byla kvalita u společného rodičovství (Bonach, 2005).

Markham a Coleman (2012) poukázali na důležitost vztahu, který matky měly po rozvodu ke svým dřívějším manželům, což se projevovalo v tom, jak sdílely péči o děti s otcí v rámci střídavé péče. Negativními faktory z pohledu matek se ukázaly být:

- matka nechtěla střídavou péči
- osobní záležitosti nebyly odděleny od rodičovského vztahu
- otec je nezodpovědný rodič
- otec dítěte jakožto kontrolující expartner
- zdrojem konfliktu jsou peníze

Neochotu matek svěřit péči o dítě i otcí posilovalo mimo jiné i otcovo předchozí minimální zapojení do péče o dítě (Markham a Coleman, 2012).

Přestože Markham a Coleman (2012) ve svém výzkumu zjistili velkou variabilitu v kvalitě společného rodičovství v rámci střídavé péče (od spolupracujících po konfliktní), ukázalo se také, že matky téměř v polovině případů stále pociťovaly ve vztahu s bývalým manželem či přítelem určitý stupeň nepřátelství a pokračující konflikt. Nicméně pouze matky, které sdílely s otcem spolupracující vztahy v rodičovství, komunikovaly přímo s otcem ohledně záležitostí dítěte, neomezovaly možnosti k výměně dětí a dokázaly si efektivně poradit s odlišnostmi v rodičovských stylech.

2.2 Mateřství

Mateřství se pro ženu stává její neoddělitelnou součástí (Dudová, Hastrmanová 2007). Před samotným narozením dítěte tvoří s matkou jednotný systém (Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2010). To ovšem platí pouze odhlédneme-li od zprostředkovaných způsobů za pomoci rozvinutých technologií moderní medicíny, který tento základní předpoklad nabourávají (Hašková, 2003).

Matka se pro raný vývoj dítěte stává primární osobou, na což je všestranně vybavena (Šulová, 2010). Dítěti poskytuje zejména bezpodmínečné přijetí a lásku (Špaňhelová, 2010).

Cowdery a Knudson-Martin (2005) rozlišují dva modely mateřství u malých dětí. První označují jako „nadání pohlaví“ (*gender talent*) a druhý jako „vědomou spolupráci“ (*conscious collaboration*). Pro první model je typické, že vychází z tradičního pojetí genderových rolí uvnitř rodiny, tedy muž-živitel a žena-pečovatelka, hospodyně. Partneři věří, že matky mají s dítětem přirozené pouto a znalosti o tom, co je pro dítě nejlepší, muži proto často od zapojování se do péče odstupují, neboť se cítí nekompetentní a nevědí, co a jak dělat. Ženy potom přebírají za dítě neustálou odpovědnost a organizují také veškerý čas okolo dítěte. Výsledkem je, že si matky vytváří silnější pouta s dětmi a otcové si vytvářejí pouto s dítětem především nepřímo přes matku. Ve druhém přístupu k mateřství se uplatňují snahy o vytváření rovnosti mezi rodiči. Každý z rodičů omezuje svůj osobní čas, ale zároveň tak oba mají volný čas pro sebe a pro své zájmy. Partneři se zde domnívají, že zodpovědnost za dítě je sdílená, otcové jsou otevření učít se a zapojují se do úkolů souvisejících s dítětem sami od sebe, bez mateřských instrukcí. Zároveň matky do činností otců nezasahují. Společně se snaží aktivně zapojit otce do pečování a kompenzují tak své biologické odlišnosti. Výsledkem je, že si oba rodiče vytváří přímý vztah k dítěti.

Madden-Derdich a Leonard (2000) zjistili, že matka zůstává významnou podporou a zprostředkovatelka interakcí a kontaktu mezi otcem a dítětem i v situaci po rozvodu. Proti tomu se však vymezuje Boyd (2010) a zdůrazňuje, že v současném kontextu, kdy je podporována společná výchova a střídavá péče, se od zodpovědné matky očekává, že navíc bude opečovávat ještě i vztah dítěte s otcem. Proto doporučuje, aby se v právním systému zohledňovaly následující faktory:

- minulé vzorce péče a odpovědnosti, včetně poskytování primární péče
- typ vztahu, který každý rodič s dítětem má
- zda-li se mezi dospělými nebo mezi dospělým a dítětem objevily znaky dominance, atmosféra nátlaku a strachu
- zda-li si rodiče zvolili uspořádání sdílené péče a výchovy
- stupeň blízkosti mezi bydlišti rodičů
- schopnost rodičů spolu dobře vycházet a komunikovat
- důvěra v rodičovské schopnosti druhého rodiče
- jaký dopad by měla navrhovaná opatření na schopnosti pečovatele být citově dostupný a pozorný k dítěti

- názory a potřeby dítěte

2.3 Otcovství

Otcovství je odrazem historické časové éry, ve které žijeme. Podléhá sociálním a kulturním silám, stejně jako očekáváním matek i otců o tom, co znamená otcovské chování. Neméně podstatná jsou také vlastní otcovy schopnosti, přání a touhy (Dick, 2011).

Matějček (1994a) poukazuje na rozdíly mezi muži a ženami, které jsou zakořeněné již ve strukturách centrálního nervového systému. Šulová (2010) zdůrazňuje význam a nezastupitelnost obou rodičů pro vývoj dítěte raného věku. Dále také dodává, že role otce je specifická a komplementární k matčině roli. Zatímco matka se soustřeďuje především na blízkost a kontakt s dítětem, na zaopatřování jeho potřeb, otec spíše dítě aktivizuje a experimentuje s jeho vývojovou úrovní. Je-li však nutné matku v primární péči zastoupit, bez obtíží přejme mateřské způsoby chování k dítěti. To se čím dál více projevuje také ve fenoménu otců na mateřské dovolené (Šmídová, 2004).

Dudová a Hastrmanová (2007, s. 21) podávají výčet otcovských dimenzí, které jejich výzkum odhalil. Otec zde vystupoval jako:

- *živitel*
- *pečovatel*
- *významný blízký dítěte*
- *vychovatel*
- *učitel*
- *partner při hře*
- *hlava rodiny*
- *představitel původu*

Zajímavá zjištění přinesli Bastaits, Ponnet, Mortelmans (2012). Jednalo se o srovnání otců v různých vztahových strukturách v souvislosti s psychickou pohodou a sebevědomím dítěte. Výsledky ukázaly, že podporující otec byl vždy významný pro dětské sebevědomí bez ohledu na formu struktury a že vysoká rodičovská podpora a kontrola zlepšuje dětskou psychickou pohodu. V tomto ohledu bylo rodičovství otců se střídavou péčí více podobné

rodičovství ženatých otců (vyšší podpora a kontrola), než otců rozvedených, kteří dítě v péči neměli.

3. LEGISLATIVNÍ ZAKOTVENÍ POROZVODOVÉ PÉČE O DĚTI

Od 1. ledna 2014 vešel v účinnost nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb., který se mimo jiné zabývá také problematikou rozvodu a úpravou následného porozvodového uspořádání. Nicméně možnost střídavé péče a zároveň i společné výchovy byla do českého právního řádu explicitně zavedena v roce 1998 (č. 91/1998 Sb.), a to novelou zákona o rodině v původním znění z roku 1963 (č. 94/1963 Sb.). Přesto však rozvádějící se manželé měli možnost po vzájemné dohodě přistoupit na podmínky porozvodového uspořádání velice blízké právě ke střídavé péči i před tímto výslovným zavedením do české legislativy, neboť v tehdejší platném znění zákona v § 26 odstavci 2 je uvedeno, že: *„Rozhodnutí o úpravě práv a povinností rodičů k dítěti může být nahrazeno jejich dohodou, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.“* (Zákon o rodině, č. 94/1963).

Novela zákona o rodině z roku 1998 byla převratná i v jiném ohledu – přinesla s sebou možnost rozvodu takzvaně „dohodou“, který Průchová (2002) označuje také termínem „slušný rozvod“. Nesporným pozitivem tohoto způsobu rozvodu je, že při něm u soudu nedochází ke zjišťování příčin rozvratu manželství. Přestože není cílem této práce zabývat se samotnou problematikou rozvodu, považuji za podstatné se o této skutečnosti zmínit. Právě absolvování rozvodu „dohodou“ se zdá být vhodným ukazatelem pro soudy ke zvažování a určení konkrétní porozvodové formy v daném případě. Tento proces nejen že klade jisté nároky na obě rozvádějící se strany, ale zároveň obě strany prověřuje s ohledem na jejich způsobilost, schopnost komunikace a spolupráce v zájmu zachování co nejméně konfliktních vztahů mezi všemi zúčastněnými, což se následně velkou měrou dotýká především dětí a následné péče o ně (Průchová, 2002).

4. KRITÉRIA PRO POSUZOVÁNÍ SOUDU O SVĚŘENÍ DĚTÍ DO PÉČE

Dle § 907 odstavce 2 zákona č. 89/2012 Sb. je zřejmé, že zásadním hlediskem při posuzování soudu o svěření dítěte do péče je především zájem dítěte. Avšak tento termín není v zákoně nijak blíže specifikován a přináší tak s sebou vícero výkladů.

Dudová a Hastrmanová ve své studii z roku 2007 uvádějí názory z řad advokátů, soudců a soudních znalců, kteří souhlasně odpovídali, že největším zájmem dítěte je, aby zůstala rodina zachována. V případě, že toto nelze uskutečnit, je pak ve většině případů v zájmu dítěte zachovat si kontakt s oběma rodiči.

Výše zmíněný zákon přistupuje k problematice posuzování o svěření dětí do péče velice komplexně. Zohledňuje jak osobnost dítěte v rámci možností dalšího vývoje, tak i jeho citové vazby na příbuzné a významné druhé, ale také výchovnou způsobilost obou rodičů. Neméně významným kritériem je také stálost stávajícího i následného výchovného prostředí (Občanský zákoník, č. 89/2012 Sb.).

5. FORMY POROZVODOVÉ PÉČE

5.1 Výhradní péče

Výhradní péčí se rozumí svěření dítěte do péče pouze jednomu z rodičů. Stává se tak na základě dohody mezi rodiči, případně na základě rozhodnutí příslušného soudu při neschopnosti rodičů se shodnout. V současné době je právě tato forma nejčastějším způsobem porozvodové péče o dítě (Průchová, 2002). K tomu pravděpodobně velice přispívá i skutečnost, že výhradní péče byla v podstatě jedinou legitimní možností porozvodové péče do roku 1998 (Novák, 2013).

Na základě údajů získaných ze Statistického přehledu soudních agend z roku 2013 vydávanou Ministerstvem spravedlnosti ČR bylo dítě svěřeno v 85,7% případů matce, v 6,2% otcí, v 6% do společné a střídavé péče a 2% dětí jsou svěřena do péče jiným blízkým osobám. Tato jednoznačná preference matek jakožto výhradních pečovatelů se z mnoha společenských i ekonomických příčin objevuje a upevňuje ve 20. století a přechází tak z původní krajnosti absolutní preference otců na zjevné upřednostňování matek (Warshak, 1996).

Nicméně je třeba mít na paměti, že podstatně méně otců než matek usiluje o svěření dítěte do péče. Také samotné důvody snažení o získání dítěte do péče mohou být na obou stranách velice různorodé, jen nemusí být vždy zrovna v nejlepším zájmu dítěte. A tak se na jedné straně můžeme setkat se snahou dostat své společenské roli a mínění okolí, s důvodem pomsty druhému a nebo naopak se snahou tímto způsobem manželství zachránit (Novák, 2013).

Důležité u tohoto porozvodového uspořádání je, že práva a povinnosti zůstávají oběma rodičům i po rozvodu stejná. Novák a Průchová (2007) pak jmenovitě uvádějí práva rodičů, jako je podíl na výchově dítěte, právo na spolurozhodování o podstatných záležitostech týkajících se dítěte a přetrvávající status zákonného zástupce dítěte.

Faktický význam svěření dítěte do péče pouze jednomu z rodičů tak spočívá kromě osobní péče samotné dále také v tom, že daný rodič žije s dítětem ve společné domácnosti a rozhoduje o každodenních věcech, jež s dítětem souvisejí (Dudová, Hastrmanová, 2007).

Ačkoliv je dítě svěřeno pouze do péče jednoho z rodičů, se kterým žije, s druhým rodičem se pravidelně stýká dle předem smluvených podmínek a ani tento rodič tak nepřichází o svou rodičovskou zodpovědnost a o své postavení a funkci rodiče (Průchová, 2002). Druhý rodič má také ze zákona právo pravidelně dostávat informace o dítěti (§ 907, odstavec 3, zákon č. 89/2012 Sb.).

Na setkávání se s dítětem mají v této porozvodové formě samozřejmě nárok i osoby dítěti citově blízké, například prarodiče (Ryšávková, 2014).

Otázkou však zůstává, do jaké míry může druhý rodič skutečně výchovně působit na svého potomka, vidá-li se s ním jen občasně. Černá (2001) uvádí, že běžným vymezením společného času mezi otcem, kterému nebylo dítě svěřeno do péče, a jeho dítětem bývá interval jednoho víkendu za čtrnáct dní.

Novák (2013) však tento interval nepovažuje příliš za běžný, neboť označuje za úspěch, podaří-li se takového ujednání dosáhnout a zahrnout do toho i polovinu školních prázdnin. Dále také podotýká, že v nezanedbatelném množství dochází také k případům, kdy k setkávání nejsou vhodné podmínky časové či prostorové, případně setkání probíhá pod dozorem třetí osoby. Z tohoto hlediska nejenže není možné mluvit o přílišných přínosech pro kohokoli ze zúčastněných, ale naopak se lze obávat možných negativních dopadů na samotný vztah mezi dotyčným rodičem a dítětem (Novák, 2013). Tomu odpovídá také zjištění Černé (2001), která ve svém výzkumu našla souvislost mezi pozitivním ovlivňováním dítěte otcem a množstvím času, který mu byl otcem věnován.

V praxi však může být vše mnohem komplikovanější. Rodič, kterému je dítě svěřeno do péče má povinnost styk s druhým rodičem umožnit a zároveň se s ním snažit i spolupracovat (Ryšávková, 2014). Realita může být však úplně jiná. Někteří rodiče mající dítě ve výhradní péči se snaží zabránit ve styku s druhým rodičem a tím znemožnit už takto velice omezený kontakt (Černá, 2001).

5.2 Společná výchova

Společná výchova byla zavedena do české právní praxe společně s péčí střídavou rokem 1998. Podmínky, které je třeba pro rozvedení manželství splnit, jsou totožné u společné

výchovy i u střídavé péče. Přesto však se jedná o rozdílná porozvodová uspořádání (Průchová, 2002).

Pro společnou výchovu je příznačné zejména to, že spolu rodiče nadále žijí i po rozvodu. Může jít o soužití dobrovolné či nedobrovolné. Podstatné je, že společně o potomka pečují, vychovávají jej a zabezpečují jeho potřeby. Za tohoto předpokladu je však tento typ porozvodového uspořádání volen a soudy schvalován jen sporadicky (Novák, Průchová, 2007).

Dudová a Hastrmanová (2007) uvádějí jiné vhodné podmínky k přiklonění se právě k této formě porozvodové péče, a to situaci, kdy dítě je už takřka plnoleté a s rodiči už ve skutečnosti nežije.

Odlišností oproti péči střídavé tak v rámci společné výchovy zůstává to, že se neurčují žádné časové intervaly jako během střídání. Plně postačuje skutečnost, že rodič je i nadále schopen zastávat veškeré své rodičovské funkce. Charakteristické pro společnou výchovu je také nutnost souhlasu obou rodičů s tímto porozvodovým uspořádáním (Novák, 2013).

5.3 Střídavá péče

Při střídavé péči jde o svěřeni dítěte v přesně vymezeném časovém rozpětí nejprve do péče jednoho rodiče a následně v časově srovnatelné době do péče rodiče druhého. Práva a povinnosti rodičů jsou v daných intervalech vymezeny soudem (Novák, Průchová 2007).

Délka časového rozpětí střídání není v zákoně pevně stanovena. Dudová a Hastrmanová (2007) uvádějí, že se v praxi uplatňuje spíše střídání po měsíci, tedy setrvání jeden měsíc s jedním rodičem a následující měsíc s druhým. Novák a Průchová (2007) podotýkají, že ve skutečnosti je možné zavést i střídání kratší. Novák (2013) považuje za optimální interval střídání po týdnu. Je tak zachována možnost výchovného působení a možnost dostatečně pečovat o vztah s dítětem pro oba rodiče.

Oproti výchově společné není pro střídavou péči nezbytný souhlas obou rodičů (Novák, 2013). Tato skutečnost může být ovšem v rozporu s podmínkami a kompetencemi, jež se u obou rodičů předpokládají, k ustanovení právě této formy péče o dítě. Jmenovitě jde

o schopnost spolupráce, snahu se dohodnout a obecně vysokou míru flexibility (Černá 2001).

Domnívám se, že nutnost souhlasu obou rodičů se tak zdá být přinejmenším podstatná a měla by být zavedena mezi požadavky, které je potřebné splnit pro rozhodnutí ve prospěch tohoto porozvodového uspořádání. Novák a Průchová (2007) na toto téma uvádějí případ, kdy Ústavní soud České republiky zamítl svěření dítěte do střídavé péče, když jeden z rodičů s touto formou nesouhlasil. Střídavou péči by nemělo být možno nařizovat a vynucovat si ji. Mělo by jít o zasvěcené rozhodnutí obou zúčastněných stran za předpokladu splnění nejlepších zájmů dítěte.

Mezi podmínkami, které vycházejí z praxe soudů, je kladen důraz především na nepříliš vzdálená bydliště obou rodičů, na vytvořené zázemí u obou rodičů a v případě dítěte ve školním věku na možnost i nadále docházet do stejné školy a zájmových aktivit a tím i možnost udržet si stávající okruh přátel (Průchová, 2002).

Jako problematická oblast se jeví zohledňování vlastního názoru dítěte na porozvodové uspořádání. Skutečnost, že názor dítěte je důležitý, nelze zpochybnit. Soud se jím sice nijak závazně řídit nemusí, nicméně k němu může přihlídnout. Jde samozřejmě především o zájem dítěte. Nicméně poznání jeho pravého a autentického názoru může být velice ošemetné a nejisté, neboť do procesu svobodně jej vyjádřit může vstoupit více intervenujících proměnných (Novák, 2013).

Rodiče mohou například vkládat do úst dítěte svá slova a potomek ve snaze se jim zavděčit, nebo si je alespoň v takto choulostivé situaci udržet, je pak může bezmyšlenkovitě reprodukovat. Nebo dítě vyjádřit svůj vlastní názor ani nechce, neboť ví, že se to oba rodiče mohou dozvědět, a tak ze strachu a nebo ze snahy někomu neublížit raději své přání tají a loajálně může tvrdit, že by chtěl být s maminkou stejně jako s tatínkem (Novák, 2013).

U dítěte nacházejícím se v takovéto složité situaci může také dojít k procesu kognitivní disonance. K němu dochází ve snaze sjednotit rozdíly ve svém vnějším chování a vnitřním psychickým přesvědčením (Novák, 2012). Jiným jevem, který se může objevit a zkomplikovat důvěryhodnost názoru dítěte je syndrom zavrženého rodiče (Gardner 1996, 2010). Blíže je o něm pojednáno v následující kapitole.

Samotné určení věku, respektive uvědomělosti dítěte, odkdy lze přihlížet k názoru dítěte naprosto seriózně, je nesmírně obtížné. Například Dudová a Hastrmanová (2007)

upozorňují, že by soud měl respektovat negativní stanovisko ke střídané péči u dítěte staršího věku.

V neposlední řadě je třeba neustále zvažovat každý případ individuálně a brát zřetel jak na specifčnost celé rodinné situace, tak v první řadě zejména na jedinečnost dítěte, na jeho osobnost, pohlaví, věk a jiné významné aspekty (Průchová, 2002).

6. PSYCHOLOGICKÉ PŘEDPOKLADY STŘÍDAVÉ PÉČE

6.1 Psychologické předpoklady na straně rodičů

Bakalář (2006, s. 17-25) uvádí ucelený přehled kritérií k posuzování výchovných předpokladů rodičů pro svěřování dítěte do péče. Seřazena jsou sestupně dle důležitosti a významu, který jim byl přisouzen při opakovaném upravování seznamu stovkami odborníků. Tento seznam se nám může stát východiskem pro bližší prozkoumání psychologických předpokladů, jež by měl rodič mít pro svěření dítěte do jakékoli formy péče a střídavé obzvlášť, neboť klade zvýšené nároky na všechny zúčastněné.

Bakalář (2006) upozorňuje, že nelze předpokládat, že by jeden rodič naplňoval všechna kritéria, zatímco druhý takřka žádná. I proto apeluje na soudce, aby se s těmito hledisky podrobně obeznámili a vycházeli z nich při svých rozsudcích. Nicméně zdůrazňuje nutnost přístupu zohledňující individualitu každého případu.

S těmito kritérii do jisté míry polemizují Novák a Průchová (2007) a poukazují tak na složitost a komplexnost celého rozhodovacího procesu u soudu, byť snažící se především o zájem dítěte.

6.1.1 Osobnost rodiče

Osobnost rodiče je považována za nejdůležitější kritérium. Přihlíží se k „...*dobře fungující osobnosti, citové zralosti, psychosociální zralosti, produktivní orientaci.*“ (Bakalář, 2006, s. 17). V kontrastu k tomu naopak stojí „...*poruchová osobnost, emoční labilita a nízká odolnost vůči stresu, ustrnutí na infantilních reakcích, neproduktivní (např. konzumní) orientace.*“ (Bakalář, 2006, s. 17).

Pavlovský (2012) dodává, že nejčastější zjištění z psychiatricko-psychologického vyšetření je, že se osobnosti nacházejí v rámci širší normy, u nichž mohou být některé osobnostní projevy zvýrazněny vlivem dlouhodobé stresové situace, jakou rozvod bezpochyby je.

6.1.2 Vztah rodiče k dítěti

Zde je kladen důraz především na schopnost odlišit lásku zdravou, která cílí na všestranný rozvoj dítěte, od lásky nezdravé, kterou si rodič kompenzuje především vlastní nedostatky. To může být příklad, kdy je rodič orientován na dítě natolik silně, že se starost a péče o dítě stávají jeho jediným smyslem života, neboť v jiných oblastech selhává. Ve druhém případě je rodič přílišně zaměřen na dítě kvůli uspokojení, kterému toto mocenské postavení přináší a které si není schopen zdravě naplnit jinde a jiným způsobem (Bakalář, 2006).

Novák a Průchová (2007) ovšem namítají, že dosud neexistuje žádná objektivní metoda měření takového kritéria.

6.1.3 Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů

Bakalář (2006) nabádá posuzovat strukturu mravních norem především na základě objektivních materiálů, jakými může být například disciplinární řízení či spáchání trestného činu. Proti tomu vystupuje Novák a Průchová (2007) s tím, že trestné činy nejsou všechny stejné, přičemž některé nevyovídají nic o tom, zda je dotyčný rodičem špatným či nikoli.

Dále Bakalář (2006) doporučuje všimnout si zejména chování rodiče v rámci probíhajícího rozvodového řízení a zda a nakolik respektuje práva ostatních osob (práva dítěte, příbuzných i práva druhého rodiče). Pavlovský (2012) na toto téma upozorňuje, že by se do hodnocení neměly promítat obecně přijímané zásady a ideální konstrukty, neboť jak poznamenává Novák a Průchová (2007), nic z toho nepoukazuje na to, jak se rodič ve skutečnosti po rozvodu zachová.

6.1.4 Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

Přijde-li dítě o možnost stýkat se i s druhým rodičem, přičemž oba na udržení vztahu mají zájem a zákonitě také právo, může dojít k velice neblahému narušení normálního vývoje dítěte v oblasti základní jistoty v životě. Při popouzení dítěte vůči druhému rodiči se může kromě sníženého sebevědomí a sebedůvěry objevit také narušení vlastní identity a syndrom zavrženého rodiče (Bakalář 2006).

6.1.5 Vztah dítěte k rodiči

Samozřejmě nejenom vztah rodiče k dítěti, ale také vztah dítěte k rodiči je nesmírně důležitým hlediskem. Kromě tohoto vztahu by se mělo dbát i na schopnost rodiče uspokojovat

různorodé dětské potřeby (Bakalář, 2006). Jak však uvádí Novák a Průchová (2007), v poměrně dobře fungující rodině naplňují potřeby dítěte oba rodiče. Dítě také obvykle neupřednostňuje jednoho rodiče před druhým, ale má je rádo oba ve velmi podobné míře.

6.1.6 Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity

Bakalář (2006) uvádí, že je pro dítě nesmírně důležité mít vhodný vzor, se kterým by se mohlo identifikovat. Na význam kontaktu dítěte s rodičem stejného pohlaví i po rozvodu upozorňuje Warshak (1996). Dále také poukazuje na to, že nejenom děti mají potřebu identifikace s rodičem, ale také že u rodičů dochází k identifikaci se svými dětmi. Toto ztotožnění se probíhá silněji u dítěte a rodiče téhož pohlaví. Rodič se s touto oblastí cítí být více obeznámen, neboť může čerpat ze svých zážitků a zkušeností, a tak se cítí být i více kompetentní v přispění k rozvoji dítěte daného pohlaví (Warshak, 1996).

Bakalář (2006) zohledňuje i věkové hledisko dítěte. Jiná situace například nastává u dospívajícího v pubertálním věku. V těchto případech se potomci stavějí do opozice k rodiči stejného pohlaví, a to přesto, že právě on je pro ně hlavním vzorem pro vytvoření vlastní sociální role. Jak podotýká Novák a Průchová (2007), každý případ by měl být řešen vždy s ohledem na jeho jedinečnost. To platí bez rozdílu u celé rozvodové a porozvodové problematiky.

6.1.7 Úroveň vzdělání a inteligence rodiče

Z pohledu Nováka a Průchové (2007) se jedná o nepříliš vhodně pojmenované a vymezené hledisko. Bakalář (2006) jím má na mysli zohledňování vyššího vzdělání či inteligence u rodiče, jakožto ukazatele větších rozvojových možností dítěte. Proti tomu vystupují Novák a Průchová (2007) s tím, že samotná vyšší inteligence či vzdělání ještě nutně neznamená lepší stimulaci vývoje dítěte, ba ani přítomnost oceňovaných vlastností u rodiče, jakými může být například cílevědomost či houževnatost. Stupeň dosaženého vzdělání může být ovlivněn mnoha rozličnými vnitřními i vnějšími faktory a nelze tedy takto jednoduše zobecňovat. Dále autoři poukazují také na nepřesné vymezení samotného pojmu „inteligence“, který v sobě může obsahovat mnoho rozličných složek.

Přesto však v sobě toto kritérium skrývá jedno důležité poselství, které by nemělo být přehlíženo. V každém případě by mělo být zohledňováno, který z rodičů, jakou měrou a jakým způsobem má zájem a aktivně se podílí na všestranném rozvoji dítěte a vzhledem k jeho současnému i možnému stupni vývoje mu v odpovídající míře poskytuje vhodné

podněty.

6.1.8 Šíře rodinného zázemí

Širší rodinné zázemí je velice důležité pro emocionální, kognitivní i celý psychosociální vývoj dítěte. Podstatné je nejenom množství těchto bližších či vzdálenějších příbuzných na straně každého rodiče, ale především kvalita vztahu, který je mezi dítětem a daným příbuzným. Neméně podstatné je také hledisko vzdálenosti bydlišť či oboustranná frekvence v návštěvách (Bakalář, 2006).

6.1.9 Kontinuita prostředí pro dítě

Toto hledisko v sobě zahrnuje jak prostředí živé, tak i neživé. Doporučuje se zachovat dítěti bydlení, na které je zvyklé v okolí, které dobře zná a má zde například i školu nebo zájmové kroužky. Významné je také zachování pozitivních a podpůrných mezilidských vztahů dítěte, které může mít jak se svými kamarády právě ze školních či mimoškolních aktivit, tak i mezi učiteli, trenéry či sousedy. Pro dítě jsou velice důležitými důvěrníky také domácí zvířátka (Bakalář, 2006).

Autor si je samozřejmě vědom toho, že situace, kdy dochází ke zpretrhání vazeb na tyto známé okolnosti a osoby, mohou nastat i mimo rozvodovou situaci a některé děti se na tuto změnu dokáží adaptovat poměrně rychle a snadno. Nicméně tak to nemusí být vždy. Z opačného hlediska je pak změna současného prostředí velice vítána za předpokladu, že dítě na něj má traumatické vzpomínky (Bakalář, 2006).

6.1.10 Socioekonomický status

Bakalář (2006) jím míní především zajištění dobrého životního standardu pro dítě, který by uspokojoval všechny jeho základní lidské potřeby a zároveň mu poskytoval možnost zdravého životního stylu, možnost nových podnětů k rozvíjení schopností a dovedností i zajištění dítěte a jeho potřeb a přání do budoucna (například přístup k vyššímu vzdělání).

6.2 Psychologické předpoklady na straně dítěte

Výše uvedené předpoklady na straně rodičů se do jisté míry překrývají i s psychologickými předpoklady na straně dítěte. Bezpochyby je důležitá osobnost dítěte nebo

vztah dítěte k rodiči. Usuzovat však můžeme i na další proměnné, jakými jsou pohlaví dítěte, jeho věk či psychologické potřeby.

Mezi další předpoklady pro úspěšnou realizaci střídavé péče o dítě je důležité zvážení také takových proměnných, jako jsou otázky bydlení dítěte, docházka do různých stupňů školských zařízení či zvážení vhodného intervalu střídání.

Za významné hledisko lze považovat také nepřítomnost syndromu zavrženého rodiče u dítěte, neboť má negativní dopady na všechny zúčastněné (Gardner 1996; Gardner 2010).

6.2.1 Osobnost dítěte

Osobnost dítěte jistě sehrává významnou roli ve schopnosti se dobře adaptovat na nové podmínky, které s sebou rozvod a následné porozvodové uspořádání přináší. Bohužel se odborné výzkumy tímto aspektem dosud příliš nezabývají. Nicméně zjištění, která přinesli Sodermans a Matthijs (2014), poukazují na souvislost mezi faktorem svědomitosti v rámci pětifaktorového modelu osobnosti Big Five, porozvodovým uspořádáním střídavé péče a pocity zvládnutí a depresí u adolescentů. Docházejí k závěru, že dopad střídavé péče na osobní pohodu (*subjective well-being*) adolescentů je podmíněn jejich stupněm svědomitosti. Čím vyšší svědomitost jedinec vykazoval, tím nižší byla jeho osobní pohoda v uspořádání střídavé péče oproti výhradní péči matky a naopak. Jako možné vysvětlení autoři podávají skutečnost, že specifické požadavky střídavé péče (časté přechody, bydlení na dvou místech, nastavení na dva různé životní styly a jiné) se střetávají s přirozeností těchto jedinců v potřebách být organizovaný a mít vše naplánované.

Špaňhelová (2010) zdůrazňuje u dítěte schopnost být flexibilní.

6.2.2 Pohlaví dítěte

Spojitost s pohlavím dítěte byla zkoumána především v souvislostech dopadů po rozvodu, nikoli přímo v uspořádání střídavé péče. Matějček (1994a) například uvádí, že dívky pocházející z rozvedených rodin jsou více uzavřené. Størksen, Røysamb, Holmen a Tambs (2006) zjistili ve svém vzorku u dívek vyšší hodnoty úzkostnosti a depresivity než u chlapců. Sodermans a Matthijs (2014) ve svém zkoumání souvislostí mezi osobní pohodou a osobností adolescentů došli k závěru, že dívky mají obecně vyšší skóry neuroticismu než chlapci.

Warshak (1996) se zase zabývá významem shodného či odlišného pohlaví rodiče a dítěte v rámci výhradní péče. Podle jeho závěrů byly děti stejného pohlaví s rodičem, který je měl ve výhradní péči, lépe adaptovány, než děti žijící u rodiče opačného pohlaví. Podobné výzkumy zaměřené přímo na oblast střídavé péče by mohly přinést taktéž zajímavá zjištění.

6.2.3 Věk dítěte a jeho vývojová úroveň

Věk dítěte a jeho vývojová úroveň je velmi podstatným faktorem, který by měl být v uvažování o střídavé péči zohledňován. Vnímání světa a způsob prožívání se rozvíjí s věkovým vývojem dítěte. V každém věkovém období má dítě také odlišné vývojové výzvy, kterým musí čelit (Vágnerová, 2012). Přestože se základní psychické potřeby jedince v životě příliš neliší, postupně k těmto základním přibývají další a v každém vývojovém stupni mohou být zvýrazněny potřeby jiné a jiné ustupovat do pozadí.

Vyskytují se různé pohledy na to, ve kterém věku dítěte je již možno doporučit střídavou péči jako vhodnou variantu. Většina českých odborníků však nesouhlasí se zaváděním střídavé péče u velmi malých dětí. Špaňhelová (2010) například doporučuje střídavou péči od tří let věku dítěte. Novák (2013) uvádí, že před třetím rokem věku je tato forma vhodná jen ve zcela výjimečných případech a že ji nedoporučuje, pokud matka kojí. Při běžném stylu výchovy v naší kultuře bývají batolata a popřípadě i předškolní děti více vázány na matky. Vyžadování střídavé péče jaksí náhle v tomto věku může dítě zatížit, být pro ně separací od matky. Čím je dítě mladší, tím je třeba postupovat zdrženlivěji, citlivě, na základě pozorování struktury dosud vytvořených vztahů.

Novák (2013) dále poukazuje na jistou problematičnost u tohoto uspořádání u dětí od tří do šesti let a také na opatrnost a zohledňování názoru dítěte v rámci pubescence a začínající adolescence.

V zahraničí na toto téma bylo provedeno hned několik výzkumů. Přestože se ne vždy nutně jedná o uspořádání střídavé péče, zabývají se tyto výzkumy dopady přespávání velmi malých dětí u druhého rodiče. Dané podmínky se v některých případech mohou střídavé péči velice blížit. Například Tornello, Emery, Rowen, Potter, Ocker a Xu (2013) ve svém vzorku měli takřka 7% batolat, která trávila přespáváním u druhého rodiče 35% - 70% času, což koresponduje s procentuálním zastoupením času u střídání. U těchto dětí však byla objevena více nejistá vazba s primární pečovatelskou osobou. Přestože u dětí s nejistou vazbou ve věku tří až pěti let byly zjištěny problémy s přizpůsobením se, nebyla zjištěna

přímá spojitost mezi těmito problémy a častým přespáváním.

McIntosh, Kline Pruett a Kelly (2014) uvádějí obsáhlý výčet předpokladů, které upřednostňují jak podporu upevňování vazeb mezi rodiči a dítětem (ve smyslu *attachementu*), tak sdílené rodičovské zapojení, kdykoli jsou splněny podmínky bezpečí a minimální míry stresu pro dítě. Autoři se domnívají, že za této situace bude i pro dítě raného věku umožněn přístup naplnění emocionálních, kognitivních, rodinných, sociálních a ekonomických zdrojů, které každý rodič může dítěti poskytnout. Ve všech rodinách, které zavedli přespávání u dětí ve věku 0-3 let, byl základní podmínkou již dříve existující vztah s rodičem, u kterého dítě nežilo, alespoň v době trvání šesti měsíců, v němž se dítě bylo v bezpečí a cítilo se příjemně. Zdůrazňována je potřeba trpělivosti při hledání nejvhodnějšího uspořádání pro konkrétního jedince.

Aktuálnost a důležitost tohoto tématu dokládá také rozpolcenost názorů v odborných kruzích. Warshak (2014) například vystoupil s tvrzením, že nejsou žádné důkazy pro odkládání častého a pravidelného střídání péče o dítě. Proti tomu se ohradili McIntosh, Smyth a Kelaher (2015), kteří poukázali mimo jiné také na svou dřívější studii z roku 2013, kde děti ve věku 0-3 let vykazovaly méně ustálené a hůře ovládané chování, včetně horších ukazatelů emocionální regulace, ve vztahu s primárním pečovatelem v případech většího počtu sdíleného přespávání (McIntosh, Smyth, Kelaher, 2013).

McIntosh (2009) zdůrazňuje nutnost zaměřit se na komplexní a individuální situaci každého dítěte namísto stanovování přesného čísla věku, kdy je již možno střídavou péčí doporučit jako vhodnou.

6.2.4 Psychické potřeby dítěte

Matějček (1994b, s. 37-38; 2005, s. 28-30) uvádí seznam pěti základních psychických potřeb, jejichž naplnění je podstatné pro správný vývoj dítěte:

1) potřeba přiměřené stimulace a přívodu podnětů z vnějšího světa

2) smysluplný svět, potřeba určitého řádu ve věcech a vztazích

3) potřeba životní jistoty, potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů

4) potřeba pozitivní identity neboli vlastního „já“, potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty

5) potřeba otevřené budoucnosti, životní perspektivy

Tyto základní duševní potřeby dítěte dále propracoval a rozšířil Bakalář (2002, s. 15 - 17) o následující:

- *potřeba poznávání*
- *potřeba kontaktu v jeho různých podobách:*
 - *při styku s vrstevníky*
 - *při setkání s malými dětmi i s dětmi odrostlejšími*
 - *při soužití s jinými dospělými i s generací prarodičů*
- *potřeba modelu vhodného, slušného řešení mezilidských konfliktů, potřeba mužského a ženského vzoru a zkušenosti rodinného života*
- *potřeba identity:*
 - *nezbytnost vědět kdo jsem*
 - *nezbytnost prožitku někam patřit (mít domov, teritorium, soukromí)*
- *potřeba samostatnosti*
- *potřeba spravedlnosti*

6.2.5 Další předpoklady pro úspěšnou realizaci střídavé péče

a) Bydlení a škola

Střídání péče o dítě lze realizovat dvěma způsoby. V praxi je rozšířenější situace, kdy dítě bydlí po určitou dobu s jedním rodičem a následně podobně rozsáhlý časový úsek s rodičem druhým. Druhou možností je případ, kdy dítě zůstává v původní domácnosti a po vymezené době se v bydlení s dítětem střídají rodiče. Tento způsob, ač obvykle širokou veřejností lépe přijímán, není v praxi příliš běžný, neboť s sebou přináší nutnost velkých finančních závazků, které si většina rozvádějících se rodin nemůže dovolit (Novák, 2013).

Odborníci se shodují, že by vzdálenost mezi bydlišti rodičů neměla být příliš velká. Dítěti by mělo být umožněno docházet do stejného školského zařízení bez ohledu na to, u kterého z rodičů právě pobývá. Novela školského zákona č. 472/2011 Sb. ovšem umožňuje dětem svěřeným do střídavé péče docházet střídavě do dvou základních škol. Novák (2013) však upozorňuje, že tato úprava by měla zahrnovat spíše teoreticky možné výjimky, rozhodně ne běžnou praxi.

Časté námitky proti střídavé péči se obvykle zakládají na nesouhlasu s nutným střídáním bydlení dítěte. Vystává tak otázka, zda je možné, aby dítě pokládalo za své

domovy obě bydliště rodičů. Matějček (1992, s. 7) řekl, „že si dítě zvykne žít docela dobře ve dvou různých světech, pokud se mu nepřátelsky nemíchají.“ Novák (2013) podotýká, že dětské uvažování se od uvažování dospělých liší, a proto zastává názor, že si dítě dokáže vytvořit pocit domova na více místech. Důležité je, jaké vztahy má dítě s lidmi, který jeho domov tvoří.

Jak již bylo výše uvedeno, dítě potřebuje někam patřit, mít domov a také mít svůj prostor, který je jen jeho a kde se cítí jistě a bezpečně. Matějček (2002) uvádí, že si dítě vytváří představu domova přibližně ve dvou letech věku a následně si tuto svou představu uchovává v sobě jako jistotu při začleňování se do společenských vztahů mimo rámec rodiny.

Zajímavý pohled přinesl kvalitativní výzkum s norskými dětmi, které žily ve střídavé péči. Bydliště rodičů se u většiny dětí nacházela poměrně blízko sebe a rodiče byly často velice flexibilní ohledně střídání. Ukázalo se, že děti velice pozitivně hodnotily možnost mít dva domovy a že mají možnost strávit čas navíc s rodičem, se kterým si přejí a kdy potřebují. Z rozhovorů také vyplynulo, že pro děti ve střídavé péči může být obtížnější zažít si čas, kdy jsou pouze samy, neboť když jeden z rodičů musí být na nějaký čas mimo domov, o dítě je postaráno druhým rodičem (Haugen, 2010).

Prazen, Wolfinger, Cahill a Kowaleski-Jones (2011) zjišťovali dopad střídavé péče na přátelství dětí v sousedství u dětí ve věku od pěti do jedenácti let. Výsledky ukázaly, že přátelství u dětí je velice komplexním jevem a nebylo nijak negativně ovlivněno střídavou péčí. Tato skutečnost byla zjištěna jak z rozhovorů s rodiči dětí, tak i z rozhovorů se samotnými dětmi.

Velice aktuální je také problematika přestěhování jednoho rodiče na vzdálené místo od bydliště druhého rodiče v souvislosti s následným uspořádáním péče o dítě. Bohužel není dostatek výzkumů na dané téma, přestože se v dnešní době zajisté dotýká mnoha rodin s dětmi ve střídavé péči (Austin, 2008).

b) Intervaly

Jak již bylo řešeno v předchozí kapitole v sekci věnované střídavé péči, intervaly střídání nejsou vymezeny zákonem. Lze se tedy setkat s nejrůznějšími uspořádáními poměrů střídání. Mimo již zmiňované doporučené střídání po týdnu (Novák, 2013) je možné daný interval přizpůsobit přímo s ohledem na konkrétní situaci a potřeby dítěte. Například Špaňhelová (2010) sdílí svou zkušenost o vhodnosti rozdělení týdne do kratších úseků o 3-2-2

dnech a následném obrácení u dětí v předškolním věku. Cenková (2011) zase zdůrazňuje nutnost plynulé návaznosti rodičovského styku s dítětem po rozvodu. Pokud by tedy došlo k delší odmlce ve střídání, doporučuje postupné navyšování kontaktu.

Whiteside a Becker (2000) poukazují na skutečnost, že není tolik důležité číslovkou vymezené nejlepší časové uspořádání, ale spíše kvalita vztahu mezi rodičem a dítětem a to, jak je tento společný čas sdílen.

6.2.6 Syndrom zavrženého rodiče

Při zvažování psychologických předpokladů pro střídavou péči jakožto optimální formy porozvodového uspořádání mezi rodiči a dítětem je nutno být obezřetný vůči možnému syndromu zavrženého rodiče (dále jen SZR).

SZR se vyskytuje jako porucha u dětí v souvislosti především s protražovanými soudními spory o svěření dítěte do péče. Do odborného názvosloví byl tento termín zaveden v roce 1985 R. A. Gardnerem (Gardner, 2010). Podnětem mu byl čím dál častější výskyt tohoto jevu u dětí v rozvodovém řízení. V 90. letech minulého století jej považoval za tolik rozšířený, že je možné jej pozorovat až u 90% dětí v rámci probíhajícího soudního řízení (Gardner 1996).

SZR je jev velice komplexní. Primárně se však jedná o fenomén, kdy jeden rodič více či méně vědomě přispívá k neoprávněné či přehnané nenávisti, odporu a kritice dítěte vůči rodiči druhému. Podstatné je, že SZR přesahuje popouzení a systematické programování dítěte vůči druhému rodiči. V rámci SZR dochází k tomu, že samo dítě aktivně odsuzuje a zapuzuje druhého rodiče a přispívá tak ke vzájemnému odcizování se (Gardner, 1996).

Velmi podstatnou charakteristikou SZR je, že se jedná o nenávist neoprávněnou a bezdůvodnou. Dopustil-li se odmítaný rodič na dítěti přečinu, kvůli kterému je odpor dítěte naprosto oprávněný, pak se nejedná o SZR. Příkladem takového jevu může být fyzické, emocionální či sexuální zneužívání (Gardner, 1996).

Programováním dítěte je myšleno opakované vštěpování informací, které dítě přijímá za své a na základě kterých si vytváří zautomatizované postoje a způsoby chování. Tyto informace ovšem nemusejí odpovídat dřívějším prožitkům se zavrženým rodičem, což může vyústit až v neschopnost vybavit si s ním jakékoli příjemné zážitky z doby

před rozvodem rodičů (Gardner, 2010).

SZR se vyznačuje specifickými příznaky u dítěte. Jejich intenzita a závažnost se může lišit vzhledem k typu SZR. Gardner (1996) rozlišuje případ těžký, středně těžký a mírný, přičemž ke každému je třeba přistupovat rozdílně.

Mezi konkrétní projevy SZR dle Gardnera (1996, s. 15-30) patří:

- *shazování zavrženého rodiče*
- *iracionální a neopodstatněné odůvodnění nenávisti k němu*
- *nedostatečné vnímání ambivalence v mezilidských vztazích*
- *přesvědčení, že zavrhování rodiče je jejich vlastním rozhodnutím*
- *bezděčná podpora přijímaného rodiče ve sporu s rodičem zavrhováním*
- *absence pocitu viny*
- *využívání vypůjčených scénářů od přijímaného rodiče*
- *generalizace nepřátelství k zavrženému rodiči i na celou jeho širší rodinu*

V rámci terapeutických intervencí je možné SZR deprogramovat a tím odnaučit zautomatizované mechanismy a nahradit je autentickými potlačenými obsahy a pocity vůči zavrhovanému rodiči. Nicméně tento postup si žádá přinejmenším kontakt zavrhovaného rodiče s dítětem (Gardner, 2010). V případě, kdy deprogramování nelze aplikovat, tak nastává velice těžké rozhodnutí, zda se i nadále snažit o přízeň potomka, který žije v nepravdách a zavrženého rodiče odmítá. Toto rozhodnutí však zůstává plně v režii zavrženého rodiče, přičemž ani odborníci v něm nejsou zajedno (Novák, 2012).

SZR však není jako kategorie mezi odborníky obecně přijímaná, mimo jiné také proto, že nemá svůj kód v Mezinárodní klasifikaci nemocí (Novák, Průchová, 2007).

7. SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY STŘÍDAVÉ PÉČE

Zhodnocení této formy porozvodové péče není jednoduchou záležitostí. Naopak se jedná o velice komplexní problematiku. Z tohoto důvodu je třeba zdůraznit individualitu každého dítěte a jedinečnost celé rodinné situace. Střídavá péče by neměla být jednoznačně odmítána jako nežádoucí. Stejně tak by ale neměla být prosazována jako nejvhodnější ve všech případech a za všech okolností. Vždy by mělo být nahlíženo především na nejlepší zájem dítěte.

Pavlát (2012) uvádí, že v situacích, kdy oba rodiče s tímto uspořádáním nesouhlasí nebo mají konfliktní vztahy, nepřináší střídavá péče příznivé výsledky. Je proto důležité, aby děti i rodiče byli co nejlépe srozuměni s tím, co střídavá péče obnáší a zda jsou schopni a ochotni dítěti v tomto uspořádání zajistit co nejlepší podmínky pro jeho další všestranný rozvoj.

Za předpokladu zralého, zodpovědného a především vstřícného přístupu rodičů skýtá možnost střídavé péče mnohé významné přínosy jak pro děti, tak i pro rodiče samotné. V opačném případě může umocňovat problematickou porozvodovou situaci a neblaze působit na všechny zúčastněné.

Jinak budou samozřejmě hodnoceny klady a zápory střídavé péče nezaujatým odborníkem a jinak rodičem, který usiluje o péči výhradní a s druhým rodičem je ochotný sdílet leda svou nenávist či rodičem, který usiluje o svěření dítěte do střídavé péče především z mocenských motivů (Novák, 2013). Na níže uvedené silné a slabé stránky střídavé péče je záhodno pohlížet co nejvíce objektivně.

7.1 Silné stránky střídavé péče

7.1.1 Klady pro dítě

Klady pro dítě v případě dobře zvládnuté střídavé péče vyplývají z uspokojení a naplnění jeho psychických potřeb, které byly zmíněny v předešlé kapitole. Proto i v následujících odstavcích budu vycházet z pojetí potřeb předtím již uvedeného podle

Matějčka (1994b, 2005) a rozšířené Bakalářem (2002).

Dítěti zůstávají zachovány vztahy s primárními pečovateli i s širším rodinným zázemím, což v případě výhradní péče může být narušeno. V případě, že alespoň jeden z rodičů žije v původní domácnosti, je dítěti umožněno zachovat si přátelské vztahy s kamarády v okolí a zároveň navazovat přátelství nová u rodiče druhého.

Dítěti jsou poskytnuty vzory ze světa mužského i ženského. V případě spolupracujících rodičů má dítě možnost pozorovat adekvátní způsoby řešení problémů se vši slušností a respektem. Při flexibilním časovém rozvrhu střídání je dítěti umožněno být v kontaktu nebo trávit čas s rodičem, kterého zrovna dítě potřebuje. Zároveň však vymezený rozvrh střídání dává dítěti určitý řád a smysl, který potřebuje také.

Dítěti je zajištěn také dostatečný přísun podnětů k rozvíjení rozličných znalostí a dovedností. S každým rodičem se dítě může učit něčemu jinému, a tak získat bohatší základ do života. Klíčovou potřebou je pak potřeba pozitivní identity, potřeba vědět kdo jsem a kam patřím. V případě střídavé péče dítě patří do obou domovů k oběma rodičům, cítí-li se na obou místech dobře a považuje-li je za své domovy.

7.1.2 Klady pro rodiče

Nesporným kladem je, že oběma rodičům taktéž zůstává zachován plnohodnotný vztah s jejich dítětem (Černá, 2001). Oba rodiče za dítě nesou zodpovědnost a podílejí se na rozhodování o důležitých věcech v jeho životě. Oběma zůstává možnost pečovat a vychovávat jejich dítě, prožívat s ním běžné každodenní situace (Warshak, 1996).

Zároveň Špaňhelová (2010) uvádí, že si rodiče mohou své povinnosti a záliby upravovat v závislosti na intervalu střídání, a tím pádem s dítětem trávit více času. Podobně i Novák a Průchová (2007) podotýkají, že toto rozložení času se objevuje především po rozvodu dvoukariérových manželství. Dále také uvádějí, že pro rodiče může být střídání i určitou formou odlehčení a prostorem k dobití energie.

Určitým přínosem pro rodiče oproti formě výhradní péče může být také kromě podílení se na výchovných otázkách i větší vyrovnanost mezi rodiči v otázkách finančního zaopatřování dítěte a vyživovatelství (Maříková, Křížková, Vohlídalová, 2012).

7.2 Slabé stránky střídavé péče

Často se objevují námitky na střídání mezi dvěma domovy, přičemž dítě není doma ani v jednom. Dále také na neschopnost rodičů se domluvit, na vhodný věk dítěte, na nejednotnost výchovy a na mnohé další (Novák, 2013). To vše již bylo v předchozích kapitolách této práce předestřeno s důrazem na komplexnost celé problematiky střídavé péče.

Těžko také striktně rozlišovat negativní dopady samotného rozvodu a střídavé péče jako takové (Novák, 2013). S jistotou lze pouze říci, že střídavá péče s sebou nese zvýšené nároky na všechny zúčastněné (Dudová, Hastrmanová, 2007). Střídavá péče může přinášet negativa, ovšem především v případech, kdy není dobře zvládnuta rodiči (Novák, Průchová, 2007).

8. SROVNÁNÍ PŘÍSTUPŮ KE STŘÍDAVÉ PÉČI MEZI JEDNOTLIVÝMI STÁTY

Státy mají různé právní systémy. Proto se liší i v legislativním zakotvení jednotlivých forem porozvodové péče o děti. Zároveň může být v každém právním systému užíváno rozdílné terminologie pro podobný koncept porozvodového uspořádání. Na druhou stranu však může stejný název určité formy péče po rozvodu obsahovat u různých států odlišná specifika. Tato nejednotnost v právním vymezení může vést k případným nejasnostem a nedorozuměním při snaze aplikovat výsledky výzkumů do jiných podmínek sociálních, kulturních i právních. Na druhou stranu poskytuje tato různorodost vzhled do fungování či selhávání rozličných forem porozvodové péče a může tak v sobě skýtat inspiraci a doporučení pro státy ostatní.

8.1 Anglická terminologie

V českém právním systému se setkáváme s výhradní péčí, se společnou výchovou a s péčí střídavou. Formy a termíny užívané v anglicky mluvících zemích jsou *sole custody*, *joint custody*, *split custody*, *joint legal custody*, *joint physical custody* a mnohé další. Pro účely této práce plně postačí přiblížení pouze těchto jmenovaných.

8.1.1 Sole custody

Uspořádání blízké výhradní péči v ČR. Dítě je svěřeno do péče jednoho z rodičů (*custodial*), zatímco druhý (*non custodial*) má práva na návštěvy dítěte. Rozdílné v zahraničí je však toto uspořádání v tom, že přestože druhý rodič, který s dítětem nežije (*non custodial*) může spolurozhodovat v důležitých otázkách týkajících se dítěte, konečné rozhodnutí a právní odpovědnost leží na rodiči (*custodial*), který má dítě svěřeno do péče (Folberg, 1991).

8.1.2 Joint custody

Forma střídavé péče. Často bývá označována také jako „*joint parenting*, *shared parenting*, *shared custody*, *concurrent custody*, *co-custody*, *co-parenting*“ (Folberg, 1991, s. 6 -7). Ne vždy však tato označení musí nutně odkazovat na střídavou péči.

a) Joint legal custody

V rámci tohoto uspořádání jsou zachována rovnocenná práva a povinnosti oběma rodičům. Na rozhodování o podstatných záležitostech se podílejí oba a jejich názor má stejnou důležitost. Rodič, u kterého dítě právě žije, rozhoduje také o každodenních záležitostech (Folberg, 1991). Podobně jako je tomu právě v případě střídavé péče v ČR.

b) Joint physical custody

Tato forma by měla dítěti zajišťovat rovnocennější pobyt střídavě u obou rodičů. Poměr střídání však není striktně dán, může být tedy jedna ku jedné, ale také naprosto odlišný. Stejně tak frekvence střídání se může velice lišit (Warshak, 1996).

8.1.3 Split custody

Specifičnost tohoto přístupu je v rozdělení sourozenců mezi rodiče. Užívá se tedy spíše ve výjimečných případech, jakými může být například hostilita mezi sourozenci (Folberg, 1991). Jedná se o formu, která není v českém právním řádu explicitně zakotvena, nicméně se podobné rozhodnutí může vyskytnout i u našich soudů. Obecně se však má za to, že by sourozenci neměli být rozdělováni (Pavlovský, 2012).

Hawthorne (2000) ve svém výzkumu zjistil, že k tomuto uspořádání docházelo především u rodin, kde děti byli staršího věku a přáli si být s rodičem stejného pohlaví. K rozdělení sourozenců také častěji docházelo v případech, že sourozenci byli odlišného pohlaví. Děti ale udržovaly vztahy i s rodičem a sourozenci, se kterými nežily.

8.2 Zahraniční zkušenosti

Střídavá a společná péče je stále více využívána například v USA, Francii či ve skandinávských zemích (Radimská, 2002). Níže je krátce pojednáno o několika zemích, ve kterých je téma střídavé péče v jejich rozličných podobách aktuální.

8.2.1 Spojené státy americké

V USA si každý stát ustanovuje vlastní právní podmínky. První, kdo zdůraznil význam častého a pokračujícího kontaktu s oběma rodiči pro dítě ve svém právním řádu, byl stát Kalifornie. Všech padesát států přijalo *joint custody* do svého právního systému nejpozději na počátku devadesátých let minulého století. Většina států zároveň zajišťuje i určitý druh

upřednostňování *legal* či *physical joint custody*, a *joint custody* se zde tak stává první volbou při zvažování porozvodového uspořádání péče o dítě. Není však samozřejmostí získat oba typy *joint custody* zároveň. Také poměr střídání se velice různí a v tomto ohledu je zmiňován stát Oklahoma jakožto dobrý příklad rovnoměrného rozložení střídání (Levy, 2007).

8.2.2 Francie

Ve Francii byla zavedena obdoba *joint physical custody* (ve francouzštině: *résidence alternée*) v roce 2002 (Florence, 2006). Přesto se mi nepodařilo dohledat žádné odborné francouzské výzkumy na toto téma. Radimská (2002) nicméně uvádí studii G. Neyranda z roku 2001. Zde bylo zjištěno, že toto porozvodové uspořádání volily rodiny, které příliš neoddělovaly mužskou a ženskou roli a kde se otcové velkou měrou zapojovali ve výchově dětí a v domácích pracích. Výhody této formy byly spatřovány především v aspektech vztahových, zatímco nevýhody se týkaly záležitostí praktických. Ve většině rodin daného výzkumu to byly právě děti, které s návrhem takového uspořádání přišly.

8.2.3 Švédsko

Švédsko je typ státu, který velice důsledně uplatňuje upřednostňování *joint custody*. Do právního řádu je tato forma zavedena od roku 1998 s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Byla však možnost zvolit tuto formu i v případě, je-li jeden z rodičů výslovně proti. Pokud ji však odmítali oba rodiče, nemohla být tato forma nařízena. Z důvodů kritiky byl však v roce 2006 tento koncept pozměněn k většímu zohledňování bezpečí dítěte a vhodné péče o něj. Nicméně v případech sezdaných soužití je forma *joint custody* přisuzována automaticky, v opačném případě o ní rozhoduje soud. U 95% případů nesezdaných soužití je rozhodnuto o *joint custody* (Ministry of Justice, 2011).

8.2.4 Německo

V Německu je od roku 1993 využíváno takzvaného Cochemského modelu, který zastává mezioborové zapojení odborníků do vzájemné spolupráce na případu. Jmenovitě se jedná o rozvodové advokáty, psychology, psychiatry, lékaře a sociální pracovníky. Posiluje se tím snaha o co nejlepší porozvodovou adaptaci celého rodinného systému (Závurka, 2011). Nesmírným přínosem tohoto modelu je, že za využití časových lhůt se všichni zapojení snaží o co nejrychlejší dohodu o uspořádání péče o děti po rozvodu, neboť jinak dochází k vleklým sporům mezi rodiči, na kterých ztrácí především dítě (Nováková, Mertin 2015).

8.2.5 Austrálie

V roce 2006 Austrálie přijala podstatné změny v zákonech zahrnujících péči o dítě. Reforma podporovala spolupracující *shared parenting* a sdílenou rodičovskou odpovědnost za dítě jakožto výchozí rozhodnutí pro péči o dítě (Smyth, Weston, Moloney, Richardson, Temple, 2008). Odborníci se dále zaměřili především na otázku časové rovnocennosti sdílení péče o dítě po rozvodu, a to i v případech konfliktních vztahů mezi rodiči. Ukazuje se, že často se vzájemně objevuje *shared care* a konflikt mezi rodiči v případech, kdy byla tato forma nařízena soudně. Poukazuje se na důležitost rozlišovat v rámci *shared care* více podskupin, které jsou velmi odlišné – spolupracující, konfliktní a ti někde mezi, s rovnocenným a s nerovnocenným časovým uspořádáním (Smyth 2009).

8.2.6 Portugalsko

V Portugalsku byla zavedena *joint custody* v roce 1995. Podmíněna byla souhlasem obou rodičů s tímto uspořádáním. Není však nijak upřednostňována u soudu. Zajímavé je, že v Portugalsku je *joint custody* výsledným kompromisem mezi sdruženími otců a feministických organizací, které požadovaly v zásadě to samé – větší zodpovědnost otců v péči o dítě (Sottomayor, 1999).

8.2.7 Turecko

Turecko ve svém právním řádu nepřijímá *joint custody*. Canyaş (2013) však upozorňuje na vhodnost této formy péče v určitých případech, kdy rodiče jsou spolupracující a snaží se zohlednit především zájem dítěte. Canyaş otevírá také otázku v rozhodování o *joint custody* v interkulturních manželstvích.

8.2.8 Japonsko

Ani Japonsko nemá prozatím právně zakotvenou *joint custody*. I v této zemi však zdůrazňují potřebu ochraňovat plnohodnotné vztahy mezi oběma rodiči a dítětem a volají po změně v právním systému (McCauley, 2011).

9. NÁVRH VÝZKUMNÉHO PROJEKTU

9.1 Uvedení do výzkumného projektu

Návrh výzkumného projektu vychází z poznatků uvedených v teoretické části této bakalářské práce. Zabývá se tedy problematikou střídavé péče ve vztahu k jejím předpokladům, silným stránkám a případným slabším ve světle psychologie.

Navržený výzkumný projekt si klade za cíl přinést nové poznatky a nový vhled do tohoto tématu, a to konkrétně prozkoumáním dané problematiky z pohledu dětí, jež byly po rozchodu či rozvodu rodičů svěřeny do střídavé péče. V našich tuzemských podmínkách se jedná o ojedinělý výzkumný projekt, neboť dosud nebyl realizován žádný výzkum, v němž by byli dotazováni přímo jedinci, kteří sami prošli střídavou péčí. Jeho největší přínos lze spatřovat především v tom, že by bylo možné prozkoumat nejlepší zájem dítěte v jeho nejrůznějších aspektech reflektovaný samotným dítětem a nikoli pouze více či méně zúčastněnými dospělými v procesu střídavé péče.

Navrhovaný výzkum by mohl přinést poznatky jak od jedinců, kteří byli svěřeni do střídavé péče ve starším školním věku, tak i od těch, u kterých byla tato forma zavedena ve věku mladším. Následná zjištění by mohla pomoci k lepšímu pochopení souvislostí mezi vývojovou úrovní dítěte a přínosy a nároky plynoucí z uspořádání střídavé péče, a to s ohledem na různá vývojová období dítěte.

V ČR bylo provedeno několik výzkumů zabývajících se otázkami střídavé péče. Většina z nich byla realizována v rámci bakalářských a diplomových prací a v zásadě cílila na důležité osoby, které sehraávají významnou roli v průběhu rozhodování či uplatňování střídavé péče. Jmenovitě se jedná o výzkumy dotazování rodičů a uvedení jednotlivých kasuistik (Bočková, 2013; Hejtmánková, 2012; Juřenová, 2012; Taševská, 2011; Vondrová, 2013), odborníků – advokátů, soudců, psychologů, pracovníků OSPOD a jiných (Bočková, 2013; Juřenová, 2012; Kysilková, 2012; Nosalová, 2013) a v neposlední řadě také pedagogů dětí (Voleská, 2013). Dále se můžeme setkat s provedeným dotazníkovým šetřením zjišťující názor širší veřejnosti (Bohadlová, 2014; Pužmanová, 2012). Vedle toho lze dohledat i bakalářskou práci zabývajících se specifickým tématem střídavé péče v rodinách s historií domácího násilí (Chábová, 2014). Velice přínosným je také výzkum Dudové a Hastrmanové

(2007) dotazující se rodičů obou pohlaví, kteří praktikují střídavou péči a odborníků z oboru.

Ze zahraničních výzkumů se mi podařilo dohledat pouze jediný výzkum, norský, který se na otázky související se střídavou péčí dotazoval přímo dětí, které v tomto uspořádání žily (Haugen, 2010). Tento přístup otevírá do problematiky střídavé péče zcela novou perspektivu.

9.2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky, čili jednotlivé aspekty střídavé péče, které budou v rámci tohoto výzkumu zkoumány, vycházejí z nejčastějších polemik nad nejasnostmi, které byly blíže rozpracovány v teoretické části této bakalářské práce. Výzkumné otázky jsou stanoveny následovně:

- *Jak hodnotí jedinci, kteří prošli střídavou péčí, toto porozvodové uspořádání?*
- *Jaké klady a zápory s sebou nese střídavá péče z pohledu dítěte?*
- *Za jakých podmínek střídavá péče vhodná je a za jakých není?*
- *Je celková atmosféra v rámci střídavé péče vnímána dětmi pozitivněji, pokud se na ní oba rodiče dohodli, než-li v případě, kdy byla nařízena soudně?*
- *Jak se liší situace střídavé péče schválené soudem (tedy v situaci po rozvodu rodičů) a situace střídavé péče, na níž se rodiče pouze dohodli (tedy v situaci po rozchodu rodičů)?*

9.3 Popis metody

S ohledem na výše zmíněné cíle výzkumu jsem zvolila výzkum kvalitativní povahy. Jedině tak lze zachytit danou problematiku v celé její šíři, dosáhnout lepšího porozumění a hlubšího vhledu do tohoto tématu a pochopit tak důležité souvislosti mezi rozličnými jevy.

Vzhledem k jedinečnosti každého případu jsem se rozhodla využít metodu případové studie, která by probíhala formou polostrukturovaného rozhovoru, který jsem za tímto účelem vytvořila a který je přiložen v přílohách. Návrh rozhovoru koresponduje s otázkami řešenými v teoretické části této bakalářské práce a postihuje tak následující oblasti:

	otázky č.
• rodina před rozvodem a rodičovství	(1-3)
• rozvodový proces a volba porozvodového uspořádání	(4-12)
• realizace střídavé péče (interval, bydlení, škola)	(13-19)
• střídavá péče a vztahy (sourozenci, přátelé, širší rodina)	(20-25)
• celkové zhodnocení střídavé péče	(26-34)

Rozhovor sestává především z otázek cílících na názory a pocity jedince, který prošel uspořádáním střídavé péče. V závěru jsou položeny i otázky demografické, neboť začínat jimi by nemuselo být pro respondenta příjemné (Hendl, 2005).

Primární otázky jsou v rámci navrhovaného rozhovoru ve většině případů koncipovány otevřeně. Výhoda takto formulovaných otázek spočívá v ponechání respondentovi co největší míru svobodného vyjádření v takovém rozsahu, jaký mu vyhovuje. Zároveň tento typ otázek vyžaduje od respondenta podrobnější vysvětlení.

Rozhovor v polostrukturované formě je zvolen pro tento typ výzkumu zcela záměrně, neboť dává možnost případného doptávání se respondenta na další podstatné skutečnosti, které by se v průběhu rozhovoru mohly objevit a které nebyly zahrnuty do zkoumaných aspektů daného fenoménu.

9.4 Popis a výběr výzkumného souboru

9.4.1 Popis souboru a kritéria výběru

Výzkumný soubor by byl tvořen jedinci, kteří v době své nezletilosti praktikovali po určitý čas formu střídavé péče. Podmínkou účasti ve výzkumu by bylo splnění následujících kritérií:

- věk v rozmezí 18-30 let
- o střídavé péči bylo rozhodnuto soudně (v případě rozvodu rodičů) nebo se podmínky střídání velice blížily uspořádání střídavé péče (v případě rozchodu rodičů) – to znamená, že se oba rodiče podíleli na rozhodování o důležitých otázkách týkajících se dítěte, jedinec bydlel střídavě u rodičů v podobném časovém poměru, střídání probíhalo pravidelně podle určitého předem stanoveného řádu

- jedinec má osobní zkušenost se střídavou péčí v rozsahu alespoň jednoho roku

Uvedená kritéria jsou sestavena tak, aby pokrývala především případy ze stejného časového období, tedy od roku formálního zavedení střídavé péče do legislativy. Nicméně je zde zachována možnost o rozšíření případů neformálního střídání, neboť se domnívám, že jsou tyto informace cenné k následnému srovnání. Na tomto základě byla formulována i jedna z výzkumných otázek. Posledním kritériem chci docílit toho, aby v rámci výzkumného vzorku bylo zajištěno, že jedinec bude mít se střídavou péčí dlouhodobé a komplexní zkušenosti.

V rámci výběru by bylo zohledněno vyrovnané zastoupení mužů a žen.

9.4.2 Způsob výběru respondentů

Potencionální respondenti by byli osloveni formou nabídky účasti ve výzkumu prostřednictvím inzerátu v tištěném periodiku či na sociálních sítích, kde se mimo jiné také sdružují lidé ve „skupinách“ přímo za tímto účelem. V tomto případě by se jednalo o metodu sebevýběru.

V případě potřeby by byl výběr rozšířen metodou „sněhové koule“, kdy by bylo již získanými respondenty odkázáno na jejich známé, kteří požadovaná kritéria splňují.

Celkový počet respondentů by se měl pohybovat okolo patnácti jedinců, což by měl být dostatečný počet ke zmapování mnoha rozličných zkušeností a názorů z nich vycházejících. Přestože je z teoretických poznatků zřejmé, že je každý případ osobitý a jedinečný, domnívám se, že by se v daném souboru měly objevovat určité jednotící prvky.

9.5 Průběh sběru dat

Před přistoupení k samotnému sběru dat je třeba nejprve realizovat pilotní studii s jedním respondentem, který by splňoval výše uvedená kritéria. Pilotní studie by probíhala obdobným způsobem, jakým by probíhal i samotný sběr dat. Rozdíl by byl v tom, že by dotyčný respondent byl zpraven o skutečnosti probíhajícího pilotního výzkumu a byl by požádán o zpětnou vazbu ke stávající podobě výzkumného rozhovoru. Na základě těchto doporučení by byla podoba rozhovoru následně upravena. Rozhovor v rámci pilotní studie by

sloužil pouze pro tyto účely a proto by jeho výstupy nebyly zahrnuty mezi výstupy z ostatních rozhovorů. Také by na základě pilotního výzkumu byl lépe odhadnut čas potřebný k rozhovoru, a to okolo 60 až 90 minut.

Po dohodnutí přesných termínů schůzek by se přistoupilo k samotnému sběru dat. Rozhovor by byl veden empaticky a s důrazem na emoční bezpečí respondenta (Hendl, 2005). Na počátku by byl respondent nejprve obeznámen s průběhem setkání a dále se svobodou kdykoli od účasti na výzkumu odstoupit. Následně by bylo zdůrazněno zachování anonymity v rámci výzkumu i výzkumné zprávy. Před samotným započítím rozhovoru by byl respondentovi předložen k podepsání informovaný souhlas, kde by mimo jiné souhlasil také se zaznamenáváním rozhovoru na diktafon a jeho následným uchováním pro výzkumné účely. Jedinci, kteří by sami od výzkumu odstoupili nebo ti, kteří by odmítli podepsat informovaný souhlas by nebyli zahrnuti do procesu zpracování dat a tím z výzkumu vyřazeni.

Rozhovor sestává z několika na sebe navazujících etap. Po úvodní etapě se přistupuje k samotnému jádru rozhovoru. A tak by po vysvětlení cílů rozhovoru a smyslu studie byly postupně získány odpovědi na všechny otázky polostrukturovaného rozhovoru za využití metody trychtýřovitého kladení otázek. Tímto způsobem se nejprve začíná u všeobecných a citově neutrálních otázek a postupuje se k čím dál specifitější a diferencovanější otázkám s emocionálním podtónem. Výzkumník se může v průběhu rozhovoru dále doptávat na oblasti, které se nově vynoří na základě rozhovoru.

Následuje závěrečná fáze rozhovoru vrcholící poděkováním a rozloučením. Výzkumník s ohledem na etický principy beneficence nabídne respondentovi možnost zaslání závěrečné zprávy z daného výzkumu.

Rozhovor je zakončen poslední etapou – vyhodnocením. Pro tyto potřeby jsou výstupy z rozhovorů následně přepsány ze zvukových záznamů do elektronické textové podoby a v počítači jsou odpovědi dále organizovány.

9.6 Způsob zpracování dat

V rámci analýzy dat je užito především otevřeného a selektivního kódování. Nejprve se na základě srovnávání jednotlivých rozhovorů snažíme nalézt a vytvořit výstižnou kategorii

daného konceptu a co nejlépe ji postihnout. Odpovědi respondentů jsou označeny kódy, na základě jejichž srovnání jsou postupně slučovány v celistvé kategorie. V těchto kategoriích jsou obsaženy jak aspekty společné, tak i kontrastní. Cílem analýzy dat je získat ucelené poznatky o dílčích oblastech v rámci jednotného celku. K výstižné ilustraci výsledků je užito semikvantifikace a vřazení konkrétních úryvků anonymních odpovědí. V samotném závěru zpracování dat mohou být pomocí axiálního kódování vytvořeny hypotézy pro potřeby dalšího výzkumu.

9.7 Diskuze

Výzkumný projekt si kladl za cíl blíže prozkoumat problematiku střídavé péče z pohledu dětí, které ji ve svém dětství a adolescenci praktikovali, a přinést tak nové poznatky a nový vhled do tohoto velice aktuálního tématu jak v odborných kruzích, tak široké veřejnosti.

Návrh daného výzkumu s sebou nese kromě nesporných přínosů zároveň i jistá omezení. Použitá metoda nemusela vhodně postihnout komplexnost celého tématu, a tak mohl ze zřetele uniknout nějaký významný aspekt a hlubší souvislosti pojící se se střídavou péčí. Některá otázka se z pohledu respondentů mohla také ukázat jako problematická z hlediska odlišného pochopení.

Limitující se může projevit i velikost výzkumného souboru a například malá rozrůzněnost respondentů v určitých charakteristikách a životních situacích. Problematickou se také může jevit metoda sebevýběru, která v sobě zároveň předpokládá vygenerování jedinců s určitými ne zcela reprezentativními charakteristikami (ochota zúčastnit se výzkumného šetření, ochota podělit se o své zážitky a jiné).

Významnou roli mohla při vedení rozhovorů hrát jak osoba výzkumníka, tak i respondenta. Někteří respondenti nemuseli být příliš sdílní v takovýchto citlivých otázkách. Dále mohlo na některé respondenty rušivě působit zaznamenávání rozhovoru na diktafon.

Na základě výstupů z daného výzkumného projektu by bylo vhodné doporučit oblasti směřování pro následující výzkumy. Velice zajímavé poznatky by mohl přinést také výzkum smíšený, opírající se jak o data kvalitativní, tak i kvantitativní povahy. Velmi přínosným by

byl zajisté také výzkum, který by v sobě kombinoval a srovnával pohledy různých stran, kterých se střídavá péče dotýká (dítě, rodiče, odborníci, pedagogové) na tutéž rodinnou situaci.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zmapovat problematiku střídavé péče v celé její komplexnosti, přičemž největší důraz byl kladen na předpoklady, silné stránky a případné slabiny ve světle psychologie.

Součástí teoretické části práce byly také kapitoly pojednávající o rodině, rozvodu a rodičovství. Přestože by tato témata mohla být zpracována do větší hloubky i širě, pro účely této práce musela být zestručněna. Zohlednění poznatků z nich vyplývajících pomáhá k důkladnějšímu pochopení samotného tématu střídavé péče.

Jádrem práce jsou kapitoly, v nichž jsou zpracovány psychologické předpoklady střídavé péče a její silné stránky a případné slabiny.

Důležitou částí této práce je návrh výzkumného projektu, který se zaměřuje na zhodnocení střídavé péče zletilými jedinci, kteří sami střídavou péčí prošli.

Přestože je problematika střídavé péče nesmírně spleťtá a mnoho dílčích aspektů je nutno důkladně prozkoumat, lze v rámci této práce vyzorovat mezi tématy jednotící linku pojící se s jejími předpoklady a pozitivními důsledky, a tou je *ochota a snaha* rodičů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Amato, P. R. (1994). Life-span adjustment of children to their parents' divorce. *The Future Of Children*, 4(1), 143-164. doi:10.2307/1602482
- Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal Of Marriage & Family*, 62(4), 1269-1287.
- Austin, W. G. (2008). Relocation, Research, and Forensic Evaluation, Part O: Effects of Residential Mobility on Children of Divorce. *Family Court Review*, 46(1), 137-150. doi:10.1111/j.1744-1617.2007.00188.x
- Bakalář, E. (2002). *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad.
- Bakalář, E. (2006). *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Praha: Karolinum.
- Bastaitis, K., Ponnet, K., & Mortelmans, D. (2012). Parenting of Divorced Fathers and the Association with Children's Self-Esteem. *Journal Of Youth & Adolescence*, 41(12), 1643-1656. doi:10.1007/s10964-012-9783-6
- Baum, N. (2003). Divorce Process Variables and the Co-Parental Relationship and Parental Role Fulfillment of Divorced Parents. *Family Process*, 42(1), 117.
- Bočkayová, J. (2013). *Péče o dítě po rozvodu v podmínkách střídavé péče*. Nepublikovaná bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Bohadlová, V. (2014). *Střídavá péče – klady a zápory*. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Bonach, K. (2005). Factors Contributing to Quality Coparenting: Implications for Family Policy. *Journal Of Divorce & Remarriage*, 43(3/4), 79-103. doi:10.1300/J087v43n0305
- Bonach, K., & Sales, E. (2003). Forgiveness as a Mediator Between Post Divorce Cognitive Processes and Coparenting Quality. *Journal Of Divorce & Remarriage*, 38(1/2), 17.
- Boyd, S. (2010). Autonomy for Mothers? Relational Theory and Parenting Apart. *Feminist Legal Studies*, 18(2), 137-158. doi:10.1007/s10691-010-9152-3
- Breivik, K., & Olweus, D. (2006). Adolescents' Adjustment in Four Post-Divorce Family Structures: Single Mother, Stepfather, Joint Physical Custody and Single Father Families. *Journal Of Divorce & Remarriage*, 44(3-4), 99-124. doi:10.1300/J087v44n03_07
- Canyaş, A. B. (2013). Why Not Enforce? A Critical Analysis of the Refusal to Enforce Foreign Joint Custody Judgments in Turkish Courts. *International Journal Of Law, Policy & The Family*, 27(3), 310-331.
- Cenková, T. (2011). *Psychologem svým dětem*. Praha: Grada.
- Cowdery, R. S., & Knudson-Martin, C. (2005). The Construction of Motherhood: Tasks, Relational Connection, and Gender Equality. *Family Relations*, 54(3), 335-345.

- Černá, M. (2001). *Rozvod, otcové a děti*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Dick, G. L. (2011). The Changing Role of Fatherhood: The Father as a Provider of Selfobject Functions. *Psychoanalytic Social Work*, 18(2), 107-125. doi:10.1080/15228878.2011.611786
- Dudová, R., & Vohlídalová, M. (2005). Rodina a rodičovství v individualizované společnosti. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 6(1), 1-3.
- Dudová, R., Hastrmanová, Š. (2007). *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Feinberg, M. E., Kan, M. L., & Hetherington, E. M. (2007). The Longitudinal Influence of Coparenting Conflict on Parental Negativity and Adolescent Maladjustment. *Journal Of Marriage & Family*, 69(3), 687-702. doi:10.1111/j.1741-3737.2007.00400.x
- Florence, A. (2006). Quelle maison pour les enfants du divorce?: Selon certains pédopsychiatres, la résidence alternée serait dommageable à long terme, notamment pour les jeunes enfants. (French). *Le Monde*, 27.
- Folberg, J. (1991). *Joint custody and shared parenting*. New York: Guilford Press.
- Furstenberg, F. F., & Kiernan, K. E. (2001). Delayed Parental Divorce: How Much Do Children Benefit?. *Journal Of Marriage & Family*, 63(2), 446.
- Gardner, R. (1996). *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: JAN.
- Gardner, R. (2010). *Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavržení rodiče*. Praha: Triton.
- Giddens, A. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Greenwood, J. L. (2012). Parent–Child Relationships in the Context of a Mid- to Late-Life Parental Divorce. *Journal Of Divorce & Remarriage*, 53(1), 1-17. doi:10.1080/10502556.2012.635959
- Hašková, H. (2003). Hranice mateřství. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 4(1-2): 4-6.
- Haugen, G. D. (2010). Children's Perspectives on Everyday Experiences of Shared Residence: Time, Emotions and Agency Dilemmas. *Children & Society*, 24(2), 112-122. doi:10.1111/j.1099-0860.2008.00198.x
- Hawthorne, B. (2000). Split Custody as a Viable Post-Divorce Option. *Journal Of Divorce & Remarriage*, 33(3/4), 1.
- Hejtmánková, L. (2012). *Střídavá péče o dítě po rozvodu rodičů*. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Horská, E., & Lacinová, L. (2015). Postoje k rozvodu u mladých dospělých: souvislost s rodičovským konfliktem, kooperací a vztahem k otci. (Czech). *Československá Psychologie*, 59(2), 105-114.

- Chábová, T. (2014). *Střídavá péče v rodinách s historií domácího násilí*. Nepublikovaná bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Juřenová, Z. (2012). *Střídavá péče o nezletilé dítě po rozvodu rodičů*. Nepublikovaná bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Kalmijn, M. (2013). Long-Term Effects of Divorce on Parent–Child Relationships: Within-Family Comparisons of Fathers and Mothers. *European Sociological Review*, 29(5), 888-898.
- Kubíčková, K. (2003). Matkové: mateřští otcové. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 4(3-4), 1-3.
- Kysilková, P. (2012). *Střídavá péče*. Nepublikovaná bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita.
- Levy, D. L. (2007). Some Critical Issues in Custody. *American Journal of Family Law*, 21(3), 57-58.
- Madden-Derdich, D. A., & Leonard, S. A. (2000). Parental Role Identity and Fathers' Involvement in Coparental Interaction After Divorce: Fathers' Perspectives. *Family Relations*, 49(3), 311-319.
- Margolin, G., Gordis, E. B., & John, R. S. (2001). Coparenting: A link between marital conflict and parenting in two-parent families. *Journal Of Family Psychology*, 15(1), 3-21. doi:10.1037/0893-3200.15.1.3
- Markham, M. S., & Coleman, M. (2012). The Good, the Bad, and the Ugly: Divorced Mothers' Experiences With Coparenting. *Family Relations*, 61(4), 586-600. doi:10.1111/j.1741-3729.2012.00718.x
- Maříková, H., Křížková, A., Vohlídalová, M. (2012). *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Matějček, Z. (1994a). *Co děti nejvíc potřebují: Eseje z dětské psychologie*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (1994b). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2005). *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa : základní duševní potřeby dítěte : dítě a lidský svět*. Praha: Grada.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1992). *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: H&H.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada.
- Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Matoušek, O. (2013). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál.

- Matoušek, O., Kodymová, P., Koláčková, J. (2010). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.
- McCauley, M. J. (2011). Divorce and the Welfare of the Child in Japan. *Pacific Rim Law & Policy Journal*, 20(3), 589-606.
- McIntosh, J. E. (2009). Legislating for Shared Parenting: Exploring Some Underlying Assumptions. *Family Court Review*, 47(3), 389-400. doi:10.1111/j.1744-1617.2009.01263.x
- McIntosh, J. E., Pruett, M. K., & Kelly, J. B. (2014). Parental Separation and Overnight Care of Young Children, Part II: Putting Theory into Practice. *Family Court Review*, 52(2), 256-262. doi:10.1111/fcre.12088
- McIntosh, J. E., Smyth, B. M., & Kelaher, M. (2013). Overnight care patterns following parental separation: Associations with emotion regulation in infants and young children. *Journal Of Family Studies*, 19(3), 224-239. doi:10.5172/jfs.2013.19.3.224
- McIntosh, J. E., Smyth, B. M., & Kelaher, M. A. (2015). Responding to concerns about a study of infant overnight care postseparation, with comments on consensus: Reply to Warshak (2014). *Psychology, Public Policy, And Law*, 21(1), 111-119. doi:10.1037/h0101018
- Ministry of Justice. (2011). *Family Justice Review: Interim Report*. Norwich: TSO.
- Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Neyrand, G. (2001). *L'enfant face à la séparation des parents. Une solution, la résidence alternée*. Paris: Syros.
- Nosalová, L. (2013). *Střídavá péče a účast odborníků OSPOD*. Nepublikovaná diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita.
- Novák, T. (2000). *Rodičovské judo: dítě během rozvodového řízení*. Praha: Grada.
- Novák, T. (2012). *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada.
- Novák, T. (2013). *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Praha: Portál.
- Novák, T., Průchová, B. (2007). *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada.
- Nováková, M., Mertin, V. (2015). Cochemská praxe: Rozvod s ohledem na děti. *Školní poradenství v praxi*, 4: 8-10.
- Pavlát, J. (2012). Porozvodové uspořádání. *Česká a slovenská Psychiatrie*, 108(2): 88-92.
- Pavlovský, P. (2012). *Soudní psychiatrie a psychologie*. Praha: Grada.
- Portnoy, S. M. (2008). The Psychology of Divorce: A Lawyer's Primer, Part 2: The Effects of Divorce on Children. *American Journal Of Family Law*, 21(4), 126-134.
- Prazen, A., Wolfinger, N. H., Cahill, C., & Kowaleski-Jones, L. (2011). Joint Physical Custody and Neighborhood Friendships in Middle Childhood. *Sociological Inquiry*, 81(2), 247-259. doi:10.1111/j.1475-682X.2011.00370.x

- Průchová, B. (2002). *Slušný rozvod*. Brno: ERA group.
- Pužmanová, J. (2012). *Střídavá výchova – její odraz ve společnosti*. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha.
- Radimská, R. (2002). Společná a střídavá výchova - debata plná rozporů. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 3(4): 10.
- Reifman, A., Villa, L. C., Amans, J. A., Rethinam, V., & Telesca, T. Y. (2001). Children of Divorce in the 1990s: A Meta-Analysis. *Journal Of Divorce & Remarriage*, 36(1/2), 27.
- Roskam, I., & Meunier, J. C. (2009). How do parenting concepts vary within and between the families?. *European Journal Of Psychology Of Education - EJPE (Instituto Superior De Psicologia Aplicada)*, 24(1), 33-47.
- Ryšávková, V. (2014). *Nový občanský zákoník úplně pro všechny*. Praha: Grada.
- Singly, F. (1999). *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- Smyth, B. (2009). A 5-year retrospective of post-separation shared care research in Australia. *Journal Of Family Studies*, 15(1), 36-59.
- Smyth, B., Weston, R., Moloney, L., Richardson, N., & Temple, J. (2008). Changes in patterns of post-separation parenting over time: Recent Australian data. *Journal Of Family Studies*, 14(1), 23-36.
- Sodermans, A. K., & Matthijs, K. (2014). Joint Physical Custody and Adolescents' Subjective Well-Being: A Personality X Environment Interaction. *Journal Of Family Psychology*, 28(3), 346-356. doi:10.1037/a0036713
- Sottomayor, M. C. (1999). The Introduction and Impact of Joint Custody in Portugal. *International Journal Of Law, Policy & The Family*, 13(3), 247-257.
- Statistická ročenka České republiky 2014: Statistical yearbook of the Czech Republic 2014. (2014). Praha: Český statistický úřad.
- Statistický přehled soudních agend, druhá část (2013). Ministerstvo spravedlnosti ČR.
- Størksen, I., Røysamb, E., Holmen, T. L., & Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: Effects of parental divorce and distress. *Scandinavian Journal Of Psychology*, 47(1), 75-84. doi:10.1111/j.1467-9450.2006.00494.x
- Šmídová, I. (2004). Rodiny, kde pečují otcové. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 5(4), 10-11.
- Špaňhelová, I. (2010). *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada.
- Šulová, L. (2010). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.
- Tartari, M. (2015). Divorce and the Cognitive Achievement of Children. *International Economic Review*, 56(2), 597-645. doi:10.1111/iere.12116
- Taševská, I. (2011). *Porovnání situace matek a otců pečujících o děti formou střídavé péče v České republice*. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

- Teubert, D., & Pinquart, M. (2011). The link between coparenting, parenting, and adolescent life satisfaction. *Family Science*, 2(3), 221-229. doi:10.1080/19424620.2012.666655
- Tornello, S. L., Emery, R., Rowen, J., Potter, D., Ocker, B., & Xu, Y. (2013). Overnight Custody Arrangements, Attachment, and Adjustment Among Very Young Children. *Journal Of Marriage & Family*, 75(4), 871-885. doi:10.1111/jomf.12045
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Voleská, Z. (2013). *Vliv rozvodu a porozvodové péče na dítě mladšího školního věku ve školním prostředí*. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Vondrová, Š. (2013). *Faktory ovlivňující kvalitu střídavé péče o děti po rozvodu rodičů*. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Výrost, J., Slaměník, I. (1998). *Aplikovaná sociální psychologie: člověk a sociální instituce*. Praha: Portál.
- Wallerstein, J., Lewis, J., & Packer Rosenthal, S. (2013). Mothers and their children after divorce: Report from a 25-year longitudinal study. *Psychoanalytic Psychology*, 30(2), 167-184. doi:10.1037/a0032511
- Warshak, R. (1996). *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál.
- Warshak, R. A. (2014). Social science and parenting plans for young children: A consensus report. *Psychology, Public Policy, And Law*, 20(1), 46-67. doi:10.1037/law0000005
- Whiteside, M. F., & Becker, B. J. (2000). Parental factors and the young child's postdivorce adjustment: A meta-analysis with implications for parenting arrangements. *Journal Of Family Psychology*, 14(1), 5-26. doi:10.1037/0893-3200.14.1.5
- Závurka, M. (2011). Problematika střídavé péče rodičů o nezletilé děti. *Aktuální otázky sociální politiky - teorie a praxe 2011*, 5, 155-157.

Zákony

Zákon o rodině, č. 94/1963

Zákon č. 91/1998 Sb.

Zákon č. 472/2011 Sb.

Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.

PŘÍLOHY

- Polostrukturovaný rozhovor na téma střídavé péče